

EMIGRĂRI LA NORD ȘI LA SUD DE DUNĂRE ÎN PERIOADA 1828—1834

CONSTANTIN N. VELICHI

Cauzele care au provocat emigrarea la nord de Dunăre a bulgarilor ce se aflau sub jugul otoman sînt bine cunoscute¹. Datorită lor, la mijlocul secolului al XIX-lea găsim numeroase așezări bulgare, orășenești și țărănești, atît în Țara Românească și Moldova, cît și în sudul Rusiei.

Se știe de asemenea că aceste treceri la nord de Dunăre, care încep de prin secolul al XIV-lea, au atins punctul culminant în timpul războaielor ruso-turce și, mai ales, cu prilejul celor din 1806—1812 și 1828—1829. Dar asupra numărului bulgarilor veniți temporar sau stabiliți în Țara Românească la diferite date s-au încetățenit păreri și se citează cifre eronate. În lipsa altora, ele au trecut și în unele lucrări apărute recent. Astfel, în studiul consacrat vieții și operei lui Sofronie de Vrața, cunoscutul cercetător bulgar V. Sl. Kiselkov, fără a se ocupa în mod special de această problemă, afirmă că numărul bulgarilor de la noi, în 1803 «nu era mai mic de 100 000 de inși»², cifră care nu corespunde realității, fiindcă la acest număr nu s-au ridicat bulgarii din Țara Românească nici în urma celor două mari emigrații din 1806—1812 și 1828—1830.

Pe de altă parte, mai totdeauna au fost socotiți drept bulgari toți băjenarii care au trecut la nord de Dunăre, fără să se țină seamă că printre ei erau mulți români trecuți mai dinainte pe malul drept al fluviului. De altfel, emigrările de la nord la sud sînt și mai puțin cunoscute. Așa cum pe malul românesc al Dunării sau în apropierea lui se găsesc unele sate în care s-au așezat băjenari bulgari, tot așa pe cel bulgăresc, și în parte pe cel sîrbesc, se află sate în care au trecut, ca urmare a fugii de pe moșii (formă a luptei de clasă des întîlnită în orînduirea feudală), băjenari români, mai ales din satele de la Dunărea olteană. Mai mult, constatăm în anumite momente chiar o pendulare a populației de pe malurile Dunării: pe de o parte, românii fugiți din țară se reîntorc în patrie în timpul celor două războaie amintite, pentru ca unii dintre ei să treacă apoi,

¹ *История на България*, ed. a 2-a, vol. I, Sofia, 1961, p. 274—275, 280, 313, 322, 324, 326, 335.

² V. Sl. Kiselkov, *Софронии Врачански*, Sofia, 1963, p. 72.

a doua oară, peste fluviu; pe de alta, bulgarii fugiți de pe malul drept sau chiar din interiorul Bulgariei, în 1812 sau 1830, se reîntorc după un an sau mai mult în locurile lor de baștină¹.

Interesele de clasă ale marilor proprietari de pământ i-au făcut să încurajeze astfel de emigrări: fugarii sînt ademeniți prin privilegii — în special prin scutiri de dări pe o anumită perioadă — să treacă la nord de Dunăre sau sînt rechemati, pe baza altora, în locurile pe care le părăsiseră². Pînă la urmă, o mare parte a băjenarilor rămîn însă în noua lor patrie, unde mai curînd sau mai tîrziu împărtășesc soarta băștinașilor. Identificîndu-se cu interesele clasei din care fac parte, ei acționează vădit, mai ales în momentele de vîrf ale luptei de clasă, împreună cu aceștia din urmă.

Desigur, din cauze economice, sociale și politice cunoscute, cele mai numeroase sînt refugierile la nord de Dunăre ale bulgarilor ce se aflau sub directă stăpînire otomană. Ei se așază în satele și orașele din Țara Românească. În special emigrația orășenească păstrează legătura cu cei din patrie, contribuind pe diferite căi la lupta de eliberare națională. În această privință, rolul emigrației bulgare din România este foarte important și a fost subliniat nu o dată³. Dar aspectele multiple pe care le oferă această emigrație — nu numai cercetărilor istorice, ci și celor filologice⁴ — sînt departe de a fi cunoscute în profunzime.

Înscriindu-se pe linia unor cercetări sistematice cu privire la formarea și rolul emigrației bulgare din România — cercetări menite a așeza pe o bază documentară nouă problema rolului României în renașterea

¹ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 1 017—1 019. Acest fenomen este atestat documentar de mai multe ori. Astfel, în anul 1833, cercetîndu-se situația unor băjenari români din județul Romanai care cereau să se întoarcă în Bulgaria, ocîrmuirea județului raporta următoarele: «Și dă față cu dinșii au arătat lăcuiitorii pămînteni că au cerut însuși ei (băjenarii) la comisia de catagrafie (1831) să-i serie între pămînteni, sub cuvînt că pã vremea trecutã, lăcuiind și la malul drept al Dunării, și la cel sting și mai mult la cel sting, acum au tras într-adins ca să se așaze aici. Iar cãtre aceasta, temîndu-se și ca să nu-i cearã oblăduirea turcească înapoi, vrea să-și piarzã numele de băjenari veniți de acolo». (*Ibidem*, f. 1 144—1 145). Și mai clar se exprimã despre asemenea băjenari un alt document din 1833, care aratã de ce comisia de catagrafie din 1831 a înregistrat pe băjenarii români din satele Ianca, Potelu și Hotaru în rîndul pămîntenilor: «Ei singuri au arãtat cã nu sînt lăcuiitori care în vremea rãzboiului din leatul 1828 ar fi trecut întii de la malul drept al Dunării în Prințipat, ci au mai șãzut și altã datã aici, adicã au petrecut vremea dupã obiceiul iubitorilor dã strãmutare, cînd dincoace cînd dincolo». Aceeasi stare de lucruri nu se constatã documentar numai aici, ci și în pãrțile malului dunãrean din județul Ialomița, atit la finele secolului al XVIII-lea (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XI, București, 1900, p. 570), cit și în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

² Interesele de clasã sînt mai puternice decît apartenența naționalã sau credința religioasã: ele determinã patriarhia sã acționeze împreunã cu sultanul și cu dregãtorii lui. Pe de altã parte, chiar în sinul băjenarilor bulgari încep sã se ridice arendași sau moșieri care își exploateazã conaționali.

³ Lucrarea fundamentalã în aceastã problemã este P. Constantinescu-Iași, *Rolul României în epoca de regenerare a Bulgariei*, Iași, 1928; O culegere de *Studii istorice româno-bulgare*, București, 1956, reunește unele din cele mai importante studii ale acestui cercetãtor, deschizãtor de drumuri în studierea relațiilor istorice și culturale româno-bulgare.

⁴ Filologii și mai ales dialectologii se intereseazã de particularitãțile graiurilor bulgare din diferite așezãri de la nord de Dunãre. În aceeași mãsura intereseazã pe filologii romaniști graiurile românești de la sud de Dunãre. Pentru acești cercetãtori, cunoașterea faptului cã bulgarii ce locuiesc și azi în unele sate românești sau cã românii din unele sate bulgãrești provin dintr-o anumitã regiune, dintr-un anumit sat sau oraș și cã s-au așezat în noua lor patrie în împrejurãri și la date ce pot fi precizate documentar de cãtre istorici, are o importanță destul de mare.

Bulgariei¹ —, articolul de față, capitol dintr-o sinteză în pregătire, îmbrățișează pentru prima oară² toate mișcările populației ce trece la nord sau la sud de Dunăre în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 și în anii imediat următori. El stabilește, pe bază documentară sigură, atât numărul bulgarilor care s-au așezat în Țara Românească din vremuri mai vechi și pînă spre 1840, precum și satele și orașele în care aceștia locuiau³.

Emigrările din anii 1828 și 1829. Emigrările la nord de Dunăre legate de războiul ruso-turc din 1828—1829 au început înaintea operațiilor militare. Construcțiile, transporturile, rechizițiile, întărirea cetăților reprezentau sarcini grele pentru populația creștină, care-și căuta scăparea la nord de Dunăre. Ca de obicei, în ajunul declarării războiului, bande prădalnice turcești jefuiau satele de pe țărmul drept al Dunării și populația se refugia în țară la noi. Deseori jafurile se extindeau și pe malul stîng, de unde fugarii erau readuși. De asemenea, în retragerea lor de pe teritoriul raialelor, turcii luau cu ei o parte a populației satelor. Astfel, din raiaua Turnului au fost trecute pe malul drept al Dunării 566 de familii românești din satele Flămînda (248 de familii), Măgurelele (229 de familii), Odaia (61 de familii) și Uda (28 de familii), care aparțineau

¹ În articolul *Emigrarea bulgarilor în Țara Românească în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812*, publicat în Rsl, VIII, 1963, p. 27—58, am prezentat prima din cele două mari emigrații favorite de războaiele ruso-turce. Articolul *Emigrarea bulgarilor din Sliven în Țara Românească în anul 1830*, în Rsl X, 1964, p. 289—314, prezintă un episod important dintr-a doua. Vezi în legătură cu aceeași problemă, și articolele: *Румыно-русская помощь оказанная болгарам эмигрировавшим в румынские княжества вследствие войны 1828—1829 гг.*, în Rsl, II, 1958; *Așezămintele coloniștilor bulgari din 1830*, în Rsl, III, 1958.

Activitatea politică a emigrației bulgare și raporturile ei cu oficialitatea românească face obiectul lucrării *Mișcările revoluționare de la Brăila*, București, 1958, și articolelor: *Știri și documente inedite asupra mișcării revoluționare de la Brăila*, în Rsl, V, 1962, p. 85—120; *Activitatea politică a emigrației bulgare din Țara Românească în primele decenii ale sec. al XIX-lea*, în «Analele Universității București», seria Științe sociale. Istorie, 1963, p. 27—51; *Relațiile româno-turce, înființarea comitetului central secret bulgar și legăturile acestuia cu guvernul român*, în «Studii», 1963, nr. 4, p. 842—867; *Atitudinea lui Mihail Kogălniceanu, a unor autorități românești din porturile dunărene și a maselor populare în timpul trecerii cetei lui Hristo Botev*, în Rsl, IV, 1960, p. 251—265.

Activitatea culturală face obiectul articolelor și lucrărilor: *Културни връзки между българи и румъни в началото на българското възрождение*, Sofia, 1945; *Influențe românești și contribuția emigrației bulgare din Țara Românească la începuturile școlii moderne din Bulgaria*, în «Revista de pedagogie», 1963, nr. 3, p. 56—76, și *Ролята на българската емиграция в Румъния за културното възрождение на българите през периода 1830—1840*, în volumul *Славянска филология*, V, Sofia, 1963.

² Emigrările din anii războiului ruso-turc de la 1828—1829 și din cei imediat următori nu s-au bucurat pînă acum de cercetări speciale. Ele sînt cunoscute fragmentar și incomplet din unele lucrări ce au atins indirect această problemă. Materialul documentar pe baza căruia trebuie cercetate se află mai ales în depozitele Arhivelor statului din București și din alte orașe ale țării noastre. O mică parte a acestor documente a fost publicată (vezi mai ales S. t. R o m a n s k i, *Българите в Влашко и Молдова. Документи*, Sofia, 1930), cea mai mare fiind încă inedită. O altă serie de importante documente se află în arhivele din U.R.S.S., nefiind încă publicate. De multe ori însă ele repetă datele furnizate de documentele noastre interne. De mare importanță sînt apoi documentele turcești, aproape total inedite. Cercetarea de față se întemeiază mai ales pe documentele de la Arhivele statului din București, cele mai multe inedite, ca și pe unele documente turcești.

³ Dat fiind că emigrarea bulgarilor la nord de Dunăre a început din vremuri mult mai vechi și că în mod firesc, în decursul secolelor, o mare parte a lor s-a asimilat cu populația băștinașă, se dau date cifrice asupra așezărilor bulgare din Țara Românească, așa cum apar ele în catagrafia generală a țării făcută în 1838. Toate aceste date, stabilite pe bază documentară indiscutabilă, înlătură o serie de cifre exagerate care au circulat și mai circulă încă în diferite lucrări și pe baza cărora s-ar putea ajunge la concluzii greșite.

fostului județ Olt. La fel s-a întâmplat în Oltenia, unde «au hrăpit» 105 familii din satul Gîrla (fostul județ Romanai), 83 din Ciuperceni și 71 din Calafat (ambele din fostul județ Mehedinți) ¹. Toți acești țărani, care în anii imediat următori au trecut la nord de Dunăre sub numele de băjenari, erau aproape fără excepție, români. Alteori, turcii «hrăpeau» și populația unor sate în care se găseau și așezări bulgare mai vechi, cum este cazul satului Fundulea (Ilfov). O parte dintre bulgarii de aici au fost luați de turci și trecuți peste Dunăre cu un «cavaș dă la Drîstor», care a venit aici în două rînduri ². În aprilie 1828, turcii au atacat în două rînduri satul Fundu din plasa Ciocănești (Ilfov) ³. Din aceeași lună datează și primele refugieri mai masive atestate documentar în timpul acestui război. Băjenarii s-au așezat în satul Fundulea ⁴. Alți bulgari trecuseră în țară chiar înainte de sosirea armatelor rusești, deci înainte de aprilie 1828. Astfel, bulgari din regiunea Rusciukului s-au așezat la Slobozia, lângă Giurgiu. O parte din ei au trecut apoi la Călnău (Ilfov) ⁵. În iunie 1828, armatele rusești trec Dunărea și din vara și toamna acestui an emigrările la nord de fluviu, încurajate sau chiar forțate de generalii ruși, sporesc. Așa se întâmplă cu cele 30 de familii din satul Garvan (regiunea Siliștra), care la 18 septembrie 1828, din ordinul generalului Wahten, au trecut Dunărea și s-au așezat în satele Fundulea de Jos și Fundulea de Sus ⁶. Tot acum se stabilesc la Frumușani ⁷ (Ilfov) 15 familii bulgărești silite să plece de către oștile rusești. Din ordinul acelorași au trecut peste Dunăre, tot în 1828, 45 de familii bulgare care s-au așezat la Ceacu (Ialomița) ⁸. De asemenea, 30 de familii românești care locuiau înainte lângă Nicopol au fost trecute în satele Gîrbovu, Corabia și Islaz ⁹. După o listă semnată de același general Wahten, aflăm că 80 de familii din satul Vaidemir s-au așezat la Mănăstirea, 87 de familii din Popina și Nescesanța au trecut la Caraasan, 45 de familii din Doimușlar s-au stabilit la Ciocănești, 60 de familii din Vetren au venit la Fundu și 20 de familii din Almali au intrat în satul Codreni ¹⁰. În general, în vara anului 1828 trecerile sînt mai numeroase în județele Ilfov și Ialomița, emigranții venind din satele de lângă Siliștra și Turtucaia. Astfel, 60 de familii din satul Garvan se stabilesc la Fundu și Fundeni ¹¹. Unele dintre acestea, ca acelea din Garvan și din alte sate de lângă Siliștra, mai fuseseră la noi în țară. Silite de turci să treacă înapoi peste Dunăre, găseau acum prilejul să revină ¹². Altele, din părțile Babadagului sau Razgradului, ajungeau la București ¹³. Așezări se constată și în alte sate din Ilfov și Ialomița: Luica ¹⁴ (20 de familii din satul Ciurcesan de lângă Turtucaia),

¹ Arh. st. Buc., *Administrative vechi*, *Vistieria*, dos. 5 661/1831, f. 2; *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 323—4.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831 f. 544. Pentru alte «hrăpiri», vezi același dos. f. 280 (17 familii revenite în 1828 cu bilete date de generalul rus Richter).

³ Roman ski, *op. cit.*, p. 35.

⁴ *Ibidem*, p. 29; Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 756/1831, f. 30—32; *Ibidem*, *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 526.

⁵ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 178/1831, f. 424 și 593.

⁶ *Ibidem*, dos. 3 201/1831, f. 377 și 379.

⁷ *Ibidem*, *Adm. vechi*, *Vistieria*, dos. 5 740/1834, f. 1401.

⁸ *Ibidem*, *Vistieria*, dos. 3 178/1831, f. 632; dos. 4 756/1831, f. 109.

⁹ *Ibidem*, dos. 3 201/1831, f. 23.

¹⁰ Roman ski, *op. cit.*, p. 27, 28 și 31.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 30 și 31.

¹³ *Ibidem*, p. 34.

¹⁴ *Ibidem*, p. 26—27.

Izvoru¹, Brănești², Valea Seacă, Văcărești³ și Pirlita. Bulgarii așezați în ultimele trei sate fuseseră asigurați de generalul Roth, care asedia se Silistra, că în Țara Românească vor fi scutiți de orice dări⁴. Trecerea lor s-a făcut probabil o dată cu a turtucăienilor, care se așezaseră în august 1828 la (Chirnovi Ilfov). Ultimii, în număr de 200 de inși, sînt însă în imensa lor majoritate români. Din lista numelor notăm spre exemplificare; Iorga sin Mavrodin, Tudor Mărginoiu, Tănase sin Preda cojocarul, Costea Botoroiu, Costea al Anghelinei, Radu Cucu, Sava Lupu, Sandu Puiu, Stoica Colindeț, Ion Stuparu, Ion Roșu, Radu Razachin, Tănase Carabulea, Mihai Bolboacă, Neagu Șopîrlă etc. Numele bulgărești apar foarte rar: Peno Boiangiu, Stanciu Mihailoglu, Dobre sin Decu, altele fiind îndoielnice⁵.

Dintr-o cataografie fiscală aflăm că, în afară de satele din Ilfov citate pînă acum, băjenari bulgari — între ei însă și unii români — se așezaseră și în satele Ulmeni sirbi, Spanțov, Piteasca, Călnău, Valea Dragului și altele⁶. Și aici denu-mirile: Ion Mocanu, Marin Rogozea, Pascu Florea nu lasă nici o îndoială. Băjenarii se așază însă și în alte județe. Astfel, în 1828, cînd în Oltenia pe malul Dunării se dădeau lupte, au fugit de la Cozlodui (regiunea Rahova) numeroși băjenari bulgari care ierneză la Gighera (Dolj), stabilindu-se apoi la Brebeni (jud. Olt), lingă alți consăteni de-ai lor stabiliți acolo din vremuri mai vechi, bulgari și români⁷. Tot acum și tot în acest județ găsim așezări din aceeași regiune a Rahovei în satele Măgurele⁸, Caravaneti⁹ și Spătărei¹⁰. Veniți în 1828 trebuie socotiți și unii din acei băjenari ce afirmă că au intrat în țară în 1827, dar « în timpul războiului ». Așa sînt 44 de familii din satul Mitropolia (Nanov)¹¹ și cele 25 de familii din Găurici¹², ambele din județul Teleorman. Și alți băjenari susțin că au venit în 1827 ca să se lege de categoria celor veniți în timpul războiului pentru a obține privilegii. Așa au făcut de exemplu cele 60 de familii din satul Ipotești (Olt), care, de fapt, s-au dovedit a fi stabilite în țară încă din 1803.¹³

În sfîrșit, la finele anului 1828 a avut loc « reînturnarea în țară a unui mare număr de băjenari, care au trecut peste Dunăre în anul 1821 » și care, după dispozițiile generalului Jeltuhin, președintele Divanurilor, urmau « a se trece în rîndul pămîntenilor ca birnici în folosul haznelii ». Ordinul său, dat la 31 mai 1829, arăta că aceștia au împlinit « asidosia » pe opt luni, ceea ce dovedește

¹ *Ibidem*, p. 32—33.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 504—506. (În 1828, « cînd au trecut armia de cea parte a Dunării, au venit aci 29 familii ».)

³ *Ibidem*, f. 2 și 4.

⁴ Roman ski, *op. cit.*, p. 80.

⁵ Vezi lista completă la Roman ski, *op. cit.*, p. 160.

⁶ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 756/1831, f. 109—125. Aceștia își terminaseră « asidosia » (scutirea) de opt luni și plăteau dare din mai 1829, ceea ce înseamnă că veniseră cel mai tîrziu în toamna anului 1828. Cei din Ulmeni trecuseră la 1 mai 1828. Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 1108.

⁷ *Ibidem*, f. 620—621, 801 și 1 192.

⁸ *Ibidem*, f. 637.

⁹ *Ibidem*, f. 35.

¹⁰ *Ibidem*, f. 36.

¹¹ *Ibidem*, f. 972.

¹² *Ibidem*, f. 1 064 și 1 156.

¹³ *Ibidem*, f. 1 128 și 1 192.

că trecerea lor la nord de Dunăre s-a făcut cel mai târziu în octombrie 1828. Nu se arată însă nici naționalitatea băjenarilor și nici la cât se ridica acest « mare număr »¹.

Aceste ordine ale generalului Jeltuhin au fost repetate la 4 iunie 1829, de astă dată referindu-se la alți băjenari bulgari de la a căror așezare trecuseră 8 luni (veniți deci cam în aceeași vreme: în toamna anului 1828).² În urma acestor dispoziții, Vistieria însărcina pe serdarul Teodorachi Răculescu ca împreună cu vel aga Grigore Filipescu (ispravnicul străinilor din Muntenia), cu sameșul aceluiași ispravnicat sau cu « un cinovnic de bună nădejde... să ieșiți în județe să faceți mai întâi catagrafie cu de-amăruntul de toți acei streini cîți s-au întors de peste Dunăre, cum și de toți acei băjenari de prin satele malului stîng al Dunării carii s-au mutat prin alte sate din Principat, cu arătare anume de toate averile lor ». Toți acești băjenari urmau a fi « așezați cu dajdia între streini, după starea și puterea fieșcăruia », trebuind să plătească dări începînd din luna mai 1829³.

Pentru județul Vlașca cercetarea a fost făcută de serdarul Teodorache, găsindu-se aici 400 de familii care urmau să plătească dări din mai 1829, ceea ce înseamnă că și aceștia veniseră în toamna anului 1828. Nu am putut găsi această catagrafie pentru a vedea satele în care s-au așezat băjenarii, dar din raportul serdarului reiese că situația nu era stabilă. «... Unii stau cu țoalele lor prin cară și sub coverți », alții trecuseră în județele Ilfov și Teleorman. Astfel, 20 de familii, deși plătiseră dările, au plecat în satul Pietrișu (Teleorman)⁴. Alte 35 de familii se stabiliseră la Flămînda și Măgurele, lângă Turnu⁵. Dintr-un alt document rezultă că bulgarii din județul Vlașca se așezaseră în slobozile Gogoșarii vechi, Gogoșarii Cătălinei, Stănești și Chiriac (Căriac), acestea fiind unele din « cele mai temeinice slobozii »⁶. Aceste peregrinări ale băjenarilor se datorau și unor abuzuri ale zapciilor, precum și lucrărilor și transporturilor pe care trebuiau să le facă pentru necesitățile armatelor. Alții, în sfîrșit, socotiseră că vor fi scutiți de dări nu numai pe opt luni, ci pe un termen mult mai îndelungat. Turtucăienii care se așezaseră la Chirnogi nu voiau să le plătească, susținînd că ei « la turci au plătit haraci și iarăși acolo vor da dajdie după ce se va face pace, iar aici nu dau nici o para ». După cît se vede din documente, aceștia erau oameni cu stare. Impunerea lor la dări s-a făcut numai cu forța armată⁷.

Băjenarii, ca și românii din satele județului Ialomița, nu mai puteau suporta cererile și transporturile ce trebuiau să le facă pentru armată și așezările se risipeau. După cercetările ispravnicatului Ialomița, acești fugari se aflau « unii... la Ploiești, alții la București, iar alții la Cernavodă și în alte dimprejur sate ale Bulgariei ». În acest scop, serdarul Nicolae Giurescul fusese trimis în satele de peste Dunăre pentru a-i aduce înapoi. Din același document rezultă că după căderea Silistrei « mulți dintr-înșii cugetă să treacă peste Dunăre,

¹ Roman ski, *op. cit.*, p. 82.

² *Ibidem*, p. 43.

³ *Ibidem*, p. 44.

⁴ *Ibidem*, p. 46.

⁵ Vistieria cerea ca aceste familii să fie aduse înapoi la « cea dintîi lăcuință a lor ». *Ibidem*, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 49—51.

⁷ *Ibidem*, p. 53—59.

iar unii au mers la Silistra că să-și cumpere lăcașuri turcești »¹. În sfârșit, alți bulgari se stabiliseră în județele Slăvești, Râmnic, Buzău și Brăila. Pentru toți isprăvnicatul orînduise «șase boiernași, oameni vrednici...», împreună cu gonaci cunoscători... ca să-i caute cu dinadinsul, să-i găsească și să-i aducă la urmă-le cu toate ale lor...². Cei mai mulți dintre băjenari fugeau însă în alte județe după șase-sapte luni de la prima lor așezare în țară, pentru a nu fi înscrși în catastifele Vistieriei, sperînd că în noile lor așezări vor beneficia pentru a doua oară de asidosia de opt luni. Așa se întîmplă cu cei circa 200 de băjenari din orașul Buzău care își strică locuințele sau le lasă pustii fugind în alte părți³. Alți băjenari din sloboziile județului Ilfov se ascundeau printre bulgarii catolici de la Cioplea⁴ sau în județul Ialomița în satul Ceacu de lângă Călărași⁵. De asemenea, locuitori din județul Brăila — vreo 500 de familii, între care și băjenari — fugiseră din sate, așezîndu-se în acelea din județele Buzău și Râmnicu-Sărat, alții trecînd chiar în Moldova⁶.

În martie 1831, la plîngerea unor băjenari bulgari că plătesc dări pe nedrept, Vistieria face o cercetare, care se încheie cu date statistice pentru județele Ilfov, Ialomița, Olt și Teleorman. Din aceasta reiese că în 1828 și 1829 veniseră în aceste județe 673 de familii, iar în primăvara anului 1830 alte 106 familii, adică în total 779 de familii. Majoritatea erau bulgari, dar o dată cu ei trecuseră la nord de Dunăre și destui români (înglobați în acest număr)⁷.

Refugierile la nord de Dunăre continuă în 1829, pe toată linia fluviului, mai ales în județele Ilfov (Dragomirești, Măgurele⁸, Caraasan⁹, ca și în toate celelalte sate din acest județ citate pînă acum¹⁰) Ialomița (la Urzicieni și în plasa Borcii¹¹), dar și în alte județe ca Râmnicu-Sărat¹², Brăila¹³, Teleorman¹⁴ etc.

¹ În august 1829, cneazul Dimitrie Volkonski, comandantul cetății Silistra, se adresa mitropolitului Ungrovlahiei cerînd preoți vrednici pentru slujbă în limba română și rusă, după cererea locuitorilor de acolo. Acad. R.P.R., doc. DCCCXXII/112. Vezi și Romanowski, *op. cit.*, p. 60.

² Romanowski, *op. cit.*, p. 61—62.

³ *Ibidem*, p. 64.

⁴ *Ibidem*, p. 51—52.

⁵ *Ibidem*, p. 48.

⁶ *Ibidem*, p. 61—67.

⁷ Vezi catagrafiele din dosarul citat (4 756/1831, f. 109—125). Aici se arată luna și anul de cînd au început să plătească dări. Scăzîndu-se cele opt luni de scutire, ajungem la anul și luna venirii lor în țară.

⁸ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 178/1831, f. 302. Așezările bulgare de la Măgurele erau vechi. În 1829, proprietarul moșiei afirma că aici «să află hălăduind familii dă sirbi, dă aproape 50 dă ani». La Dragomirești se așezaseră în 1829 bulgari din Razgrad. Opt familii ale acestora s-au reintors peste Dunăre în 1831. (*Ibidem*, f. 278).

⁹ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 651/1829 f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, dos. 4 756/1831, f. 109—125.

¹¹ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 53.

¹² În satul Voitin. Vezi Romanowski, *op. cit.*, p. 338; Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3178/1831, f. 414—415; *Ibidem*, dos. 3201/1831 f. 342.

¹³ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 5 740/1834, f. 75—76. Vin și cîteva familii «de moldoveni» (*Ibidem*, f. 651—652).

¹⁴ În satul Licurici, unde, în toamna anului 1829, se așază 11 familii. (*Ibidem*, *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 19).

Tot din primăvara anului 1829 datează și primele treceri mai mari peste Dunăre, în Oltenia. Băjenarii erau aici mai toți români ¹. În iulie 1829, 150 de familii « bulgare » din orașul Oreahovo (Rahova) și împrejurimi se adresează generalului rus Geismar, comandantului armatelor rusești din Oltenia, cerându-i voie să treacă la nord de Dunăre și să se așeze lângă satul Comoșteni din județul Dolj. Băjenarii rămăseseră fără adăpost și erau supuși asupririlor turcești. Divanul aprobă această strămutare dînd dispoziții, la 9 august 1829, lui Scarlat Roset, ispravnicul străinilor din Oltenia, ca să-i așeze lângă acest sat « pã locul ce iei au ales, însă dacă acel loc nu va fi prins mai dinainte dă alți coloniști, sau dacă acest loc nu este al vreunui stăpîn particular sau dacă locuitorii satului Comoșteni nu vor fi prea strîmtorați ». În acest caz trebuie să li se dea voie « să-și aleagă alt loc slobod ».

Băjenarii urmau să fie scutiți pe timp de opt luni de « orice fel de dare i dă podvezi și angarale ». Roset trebuia să cerceteze dacă nu au trecut « aici în țară și alte familii bulgare », trimițînd în acest caz o listă a lor ². Din lista acestor băjenari se vede însă că aproape toți erau români. Trecuți mai înainte la sud de Dunăre, aceștia reveneau acum în țară. Numele lor nu lasă loc la nicio îndoială: Tudor Călărășanu, Radu Croitorescu, Stan Pitaru, Nicolae Ploaie, Ghiță Dobrescu, Marin Mărgoi, Anghel Croitoru, Florea Bumbăcaru, Călin Ploscă, Stan Tulitu, Marin Spătaru, Dumitru Văcaru, Barbu Mustăței, Radu Jujea, Florea Țandărică etc. Numirile cu rezonanță bulgară apar foarte rar: Doșko Abagiul, Pene Boiangiul ș.a. ³. Aceasta a dat posibilitate unor localnici să se amestece printre ei pentru a beneficia de aceeași scutire de dări. Nicolăiță Brăiloiu, ispravnicul județului Dolj, descoperise chiar opt inși ce au fost după aceea trecuți din nou în rîndurile birnicilor pămînteni ⁴.

În toamna anului 1829, cînd oștile rusești au trecut la Rahova, mulți bulgari și români au plecat la nord de Dunăre în satele Ostroveni, Rușeni și Grindeni « de ceea partea de Jiu » ⁵. Alături de români și bulgari treceau în țară și țigani, unii fugiți mai înainte și care se reîntorc acum (ca în 1810), alții originari din Rahova ⁶.

În septembrie 1829, treceau la nord de Dunăre 141 de familii românești, care s-au așezat în satele Nedeia, Gighera, Podul Zăvalului și Comoșteni. De astă dată însuși documentul rusesc îi numește « 141 семейства молдован » ⁷.

La începutul lunii decembrie 1829 expira scutirea de dări a primilor băjenari așezați în Oltenia și, după cum anunță Constantin Sterian, sameșul isprav-

¹ Ibidem, *Adm. vechi*, dos. 4 841/1830, f. 45.

² Corespondență în legătură cu așezarea acestora, vezi la Roman ski, *op. cit.*, p. 87 și urm. Vezi și Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 215/1829, f. 44—46. De fapt, treceri la nord de Dunăre, în Oltenia, se constată documentar încă din aprilie 1829 (Roman ski, *op. cit.*, p. 77). La cele 150 de familii se referă probabil și porunca vizirului către caimacamul Nicopolei. Vezi documentul turcesc în *Документи за българската история*, vol. III, Sofia, 1940, p. 161-162.

³ Vezi lista în Roman ski, *op. cit.*, p. 71—72.

⁴ Ibidem, p. 74—75.

⁵ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 791/1830, f. 18; Roman ski, *op. cit.*, p. 169.

⁶ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 28/1829, f. 2—15; dos. 38/1829, f. 4—5.

⁷ Roman ski, *op. cit.*, p. 76.

nicatului străinilor, unii dintre ei « cugetă a se întoarce iarăși la urmă-le peste Dunăre »¹. Asemenea treceri nu sînt semnalate documentar în acest timp, ba, mai mult, refugierile continuă și în anul următor, 1830. Astfel, la 18 ianuarie, Kiselef comunica Divanului că băjenarii treceau încă în Oltenia. După cum scria generalul Prigara lui Kiselef, în special românii din dreapta Dunării, plecați mai dinainte din țară, se reîntorceau acum. După hotărîrea Divanului, ei urmau să se așeze unde voiau, prin bună înțelegere cu stăpînii de moșii și beneficiind de « asidosia » de opt luni². Trecerile la nord de Dunăre au continuat în tot cursul anului 1830³. O statistică făcută în aprilie 1830⁴ arată că numai în lunile iulie și august 1829 se așezaseră în Oltenia, în județele Dolj și Romanați, 528 de familii, deci circa 2 600 de inși, care trecuseră Dunărea pe la Rahova. Aproape toți erau români și se răspîndiseră acum în 37 de sate. Cei mai mulți se aflau la Pămîntul Umflat (97 de familii), Gighera (66) Podu Zăvalului (49), Comoșteni și Biserica Arsă (24) etc.

În august 1830 se dovedea că 20 de familii de băjenari ce se așezaseră în județul Mehedinți erau și ei tot pămînteni fugiți mai demult peste Dunăre⁵. Prin carantina de la Calafat au trecut, în toamna anului 1830, 163 de familii de băjenari români⁶. Acum s-au întors în țară și cei « hrăpiți » de turci în 1828 din satele Ciuperceni și Calafat, acordîndu-li-se și lor o scutire de dări pe opt luni, cu începere de la 9 noiembrie 1830⁷.

Și mai important este faptul că statistica menționată mai sus ne arată, în afară de orașul Rahova, și satele de la sud de Dunăre din care veniseră acești români, fugari mai vechi⁸. Desigur, în aceleași sate mai rămăsese populație românească, dat fiind că documentele ulterioare o atestă. Astfel, într-o statistică alcătuită în iulie 1860 de bulgarul N. Gherov, viceconsulul Rusiei la Plovdiv, se arată că în acel an, la Rahova, alături de cele 400 de case (în care locuiau o familie sau mai multe) turcești, erau 230 de case românești și numai 20 bulgărești. În biserica orașului, construită în 1835, se sluzea și în românește. Satele Sirbenița, ca și Kozlodui, Glojani, Hirlețu, Țibru, Cenghene-Sarai, Lescoveț, Vadin, Beșlii și Krușovene (avînd respectiv 150, 180, 80, 80, 310, 12, 40, 80, 120 și 120 de case) erau locuite acum exclusiv de români, după cum în satul Ostrov erau 50 de case românești și 50 de case bulgărești⁹.

¹ *Ibidem*, p. 78.

² Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 789/1830, f. 1.

³ *Ibidem*, dos. 4 841/1830, f. 4—7, 15—16, 22 și urm.

⁴ Acest număr de familii fusese raportat Vistieriei de către isprăvnicatul străinilor din Oltenia. *Ibidem*, dos. 4 673/1830, f. 3.

⁵ *Ibidem*, dos. 4 837/1830, f. 1—3; dos. 3 756/1830, f. 1.

⁶ *Ibidem*, dos. 4 852/1830, f. 1—2.

⁷ S-au întors cam același număr de familii. Vezi date foarte amănunțite și catagrafia la Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 5 661/1833, f. 17 și urm.

⁸ A. Ubicini, *La principauté de Bulgarie*, în « *Revue de Géographie* », Paris, 1879, an. III, vol. V, p. 89. « Les villages roumains échelonnés les long de la rive droite du Danube, dont ils ne s'écartent pas a plus de 15 km, ont tous été peuplés par des émigrés moldo-valaques venus à différentes époques de la rive gauche du fleuve dans les intervalles de 1720 à 1840 ».

⁹ *Документи за българската история*, vol. I, Sofia, 1931, p. 155—156.

Satele din Dolj și Romanați în care s-au așezat acești băjenari români, precum și cele de peste Dunăre din care au venit, se pot vedea ușor din următorul tabel:

Băjenari români trecuți la nord de Dunăre în iulie-august 1829

În județul Dolj			În județul Romanați		
Locul nașterii		Locul așezării	Locul nașterii		Locul așezării
—	Slobozia Lipovu	4	Rahova, Sirbenița	Ascunsa	7
—	Slobozia Negoiu	4	Leskoveț, Ostrov	Bostanele	6
—	Slobozia Băilești	1	și Kalnalik		
—	Slobozia Plosca	6	Leskoveț, Ostrov și Ra-	Ciungu	25
Tibru —	Urzicuța de sus	2	hova		
Tibru	Slobozia Cîrna	8	Ostrov	Dăbuleni	25
Tibru și Cozlodui	Slobozia Săpata	3	Ostrov și Vadinu	Ianca	7
Tibru, Rahova și Coz-	Măceșu Sîrbesc	7	Vadinu	Potelu	24
lodui			Vadinu	Hotaru	23
Hirlețu și Cozlodui	Gighera	66	Vadinu	Grojdăbodu	7
Rahova și Cozlodui	Podu Zăvalului	49	Beșlii	Gura Padinei	3
Rahova, Cenghene-Sarai	Păm. umflat	97	Beșlii	Orlea	10
Sarai și Hirlețu	Comoșteni	29	Mahala	Celei	2
Rahova	Gingiova	31	Beșlii	Gura Orlitei	2
Hirlețu	Biserica arsă	24	Măgura, Ghighii	Siliștioara	10
Hirlețu, Rahova	Călărași	18	Ghigii	Gîrcovu	3
Necopioia, Rahova	Piscul Sadovii	9	Măgura	Cilieni	4
Rahova	Damiiianu	5	Slavovița	Frăsinetu	18
Rahova	Sadova	8	Slavovița	Grădinele	2
			Mahala	Vădastra	6
	Total lude	344		Total lude	184

Statistica de față¹ este foarte importantă, mai ales pentru cunoașterea unor sate românești sau cu populație românească din apropierea malului stîng al Dunării. Se citează aici 15 sate din jurul orașului Rahova (Oreahovo).

În afară de acestea, în satul Foșani trec 250 de familii bulgare din părțile Vidinului, pentru a căror întoarcere turcii făceau intervenție la Kiselef în iunie 1830.

În sfîrșit, mulți români, bulgari și alții treceau Dunărea pe furiș. Unii dintre ei erau prinși și aduși la Spătărie pentru cercetări².

Emigrările din 1830. Refugierile masive ale populației bulgare sînt legate însă de retragerea armatelor rusești din Bulgaria îndată după semnarea păcii de la Adrianopol, și ele au avut loc începînd din primăvara anului 1830. De astă dată este vorba mai ales de populația bulgară din interiorul țării, la care se adaugă un mic număr de greci de la Varna, Burgas și altele³.

Încă de la finele lunii februarie, un grup de 38 de familii din orașul Kotel se adresează feldmareșalului Diebici cerîndu-i învoirea de a se așeza la Brăila.

¹ Statistica în care se arată și luna venirii, precum și numele fiecărui cap de familie, la Roman ski, *op. cit.*, p. 99—109.

² Arh. st. Buc., ms. 375, f. 103, 107, 130, 132, 134 și 140. Fugarii prinși erau originari și din alte regiuni ale Bulgariei, ca Varna (f. 158), și de naționalități diferite.

³ Constantin N. Velichi, *Emigrarea bulgarilor din Sliven...*, p. 294—299.

Ultimul, intervenind în acest scop la generalul Kiselef, acesta cerea la 16 martie Divanului să dea dispoziții ispravnicului Brăilei pentru primirea lor. Din lista trimisă lui Kiselef se vede că din cei 38 de capi de familii 8 erau maiștri postăvari, 6 croitori, 6 negustori, 7 crescători de vite ș.a. Împreună cu membrii familiilor lor alcătuiau un grup de 175 de inși ¹.

Zece zile mai târziu, Kiselef atrăgea atenția Divanului asupra altor 86 de familii ce veneau pe aceeași cale. Deși majoritatea erau sliveni, alături de ei soseau 9 familii grecești din Burgas și 17 familii bulgare din Iambol. Mai toți erau negustori și ceruseră să se așeze la București. În total se ridicau la 130 de inși ². Deoarece în țară urmau să sosească și alți băjenari bulgari ³, Kiselef a cerut Divanului ca să trimită la Hirșova funcționari speciali pentru primirea lor. Același a arătat și felul în care bulgarii trebuiau să fie înregistrați. « Catastihul » special cuprindea mai multe coloane, care arătau orașul sau satul de unde erau originari băjenarii, numele capului de familie, profesiunea, precum și numărul total al membrilor de familie care îl însoțeau, împărțiți pe sexe și vîrstă (majori, minori). Se specifica și numărul biletelor speciale date în vederea plecării de către comandantul armatei rusești din Bulgaria. Ca urmare, la 9 mai 1830 a fost trimis la « trecătoarea de la Hirșova » (adică la Piuia Petrii) postelnicul Manole, « spre a le arăta ajutorință și a dăpărta reaoa întrebuințare întru îndăstularea lor ». Deși la trecerea Dunării călătorii stăteau în carantină numai patru zile, ei așteptau aici 16, deoarece toate lucrurile lor nu puteau fi scoase decît după trecerea acestui termen. Manole postelnicul n-a rămas la Piuia Petrii decît o săptămînă, fiind înlocuit la 17 mai cu postelnicul Ilie, « însărcinat cu toată îngrijirea și primirea acestor sirbi, bulgari. . . » ⁴. Postelnicul Ilie primise dispoziția să-i așeze pe băjenari « cu lăcuința pă la locuri potrivit stării lor, adică cîți vor fi parte neguțătorească sau cu știință de meșteșuguri pă la orașe, iar cîți vor fi plugari pă la sate ». În același catastih trebuia să se arate locul așezării, anunțîndu-se totodată și ispravnicii județelor, pentru ca să noteze data de la care începea să curgă termenul de opt luni al scutirii de dări.

În același timp însă, în aprilie 1830, Kiselef primea și alte liste de familii bulgare care voiau să treacă în Țara Românească. Astfel, în afară de cele 315 familii din Sliven și satele învecinate ⁵, se anunțau încă 89 de familii de abagii din Kotel (435 de inși) ⁶, 34 de familii din satul Stralița (reg. Sliven), însumînd 147 de inși ⁷, și 23 de familii (90 de inși) din satul Kașla ⁸ (reg. Iambol). De asemenea din regiunea Aitos veneau 19 familii (87 inși) din satul Tas-Tepe ⁹, care voiau să meargă la Brăila, 18 familii (67 de inși) din satul Pîrna ¹⁰, 14 familii (47 de inși) din satul Buiuk ¹¹ și altele ¹². În sfîrșit, alți băjenari, în special orășeni din Anhialo, Aitos, Karnobat, Vasiliko, Sozopol, Sliven și Iambol, doreau să

¹ Roman ski, *op. cit.*, p. 117—120.

² *Ibidem*, p. 121—123.

³ *Ibidem*, p. 124.

⁴ Roman ski, *op. cit.*, p. 124—126.

⁵ Vezi pentru aceștia C. N. Velichi, *op. cit.*, p. 297—298; vezi și Roman ski, *op. cit.*, p. 141.

⁶ Roman ski, *op. cit.*, p. 136—139.

⁷ *Ibidem*, p. 141—142.

⁸ *Ibidem*, p. 143.

⁹ *Ibidem*, p. 146.

¹⁰ *Ibidem*, p. 147.

¹¹ *Ibidem*,

¹² *Ibidem*, p. 148—151.

se așeze în Moldova¹. Toți băjenarii care veneau din satele de lângă Iambol și Aitos erau agricultori.

Ținând seama de marele număr de băjenari, la finele lunii aprilie, Kiselef a cerut Obșteții Adunări a Divanului ca să ia grabnice măsuri pentru așezarea lor în țară de către autorități și de către stăpînii de moșii, dat fiind că aceasta va aduce « cel mai înființat folos pămîntului » proprietarilor și « numiților coloniști »². La 14 mai 1830, Divanul a luat o serie de măsuri³. În primul rînd s-a publicat « prin gazetă » că stăpînii de moșii care voiau să primească asemenea familii « spre lăcuință pă moșiile dumnealor » să trimită oameni la cele trei vaduri de trecere — Brăila, Piuș Petrii și Călărași —, care să-i ia pe băjenari și să-i aducă pe aceste moșii⁴. În același timp, ispravnicii județelor Slăvești, Râmnic, Brăila, Buzău, Ialomița și Ilfov (la care s-au adăugat apoi județele Saac, Prahova ș.a.), precum și ispravnicul străinilor, trebuiau să trimită la aceleași vaduri « cîte doi cinovnici »⁵. Trei oameni de încredere ai Divanului erau trimiși « la pomenitele trecători, cu leafă cuviincioasă de la Vistierie, să stea napristan acolo », înregistrîndu-i după îndrumările ce se dăduseră postelnicelului Manole. Spătăria trebuia să trimită și ea comisari la carantină pentru respectarea măsurilor sanitare și pentru înregistrarea băjenarilor. Îndată după sosire și trecerea prin carantină, trimișii Divanului urmau să lase pe oamenii boierilor să se înțeleagă cu noii veniți « prin bună învoire », după care « să sloboază fieșcăruia... suma trebuincioasă de familii », bineînțeles pe baza « asidosiei » de opt luni. În cazul înțelegerii se nota în catastih « că atîtea familii s-au dat în primirea cutăruia cinovnic al cutăruia boier ca să-i ducă la cutare moșie, în cutare județ ». În cazul cînd nu s-ar afla destui oameni ai stăpînilor de moșii « încît să cuprindă toată suma acelor coloniști, atunci cinovnicii ispravnicilor dă pămînteni și străini să ia pă cei rămași și să-i împartă prin orașe și sate și slobozii pă unde își vor alege însuși ei locuri dă lăcuință și va fi și cu voia acelor stăpîni dă moșii ».

În același timp, Divanul se adresa colonelului Kapelio, comandantul militar al Silistrei, aducîndu-i la cunoștință trecerea « coloniștilor » și rugîndu-l « să pue la cale îngrijirea ce se cuvine... »⁶. În sfîrșit, încă de la 14 mai, Divanul ceruse ispravnicatelor județene și celui al străinilor ca să îndemne pe locuitori să meargă la cele trei puncte de trecere pentru a vinde alimente « cu prețuri cuviincioase și potrivite cu starea acestor băjenari »⁷. Acest lucru se impunea cu atît mai mult cu cît numeroase familii trebuiau să stea la carantină 16 zile. Deși din unele plăși ale județelor, ca, de pildă, din plasa Negoiești (Ilfov), țărani plecaseră la Călărași cu 6 000 de ocale de mîlai și făină, ei n-au

¹ *Ibidem*, p. 152.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, Delă pentru așezămîntul bulgarilor ce vin din Rumeli într-acest Prințipat, dos. 162/1830, f. 1. Vezi și Romanowski, *op. cit.*, p. 149.

³ Arh. st. Buc., dos. 162/1830, f. 2.

⁴ Adresa Divanului din 17 mai 1830 către redacția « Curierului Bucureștiului », precum și textul publicației prin care stăpînii de moșii erau invitați să trimită cinovnici la cele trei vaduri ca să se înțeleagă cu băjenarii « prin bună învoire și pă temeiul asidosiei de opt luni », în dos. cit., f. 18—20. Invitații asemănătoare primiseră și de la ispravnicate (*ibidem*, f. 39—71).

⁵ La 15 mai se comunica ispravnicilor județelor amintite toate măsurile luate de Divan. (*ibidem*, f. 67—68). Asemenea porunci și instrucțiuni au primit apoi toate ispravnicatele (*ibidem*, f. 15—18).

⁶ Arh. st. Buc., dos. 162/1830, f. 21. Scrisoarea e datată 23 mai 1830.

⁷ Poruncile Divanului către ispravnicate (*ibidem*, f. 3—5, 22—26 și 72). Pentru porunca dată ispravnicatului străinilor, vezi Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 673/1830, f. 7.

putut-o vinde băjenarilor, deoarece arendașul moșiei obținuse prin contract monopolul vânzării alimentelor. Bineînțeles, prețul lor a crescut repede¹. Totodată însă, Kiselef a luat măsura ca tuturor băjenarilor care vor avea nevoie să li se dea produse cu împrumut și cu cheazăsie « din magaziiile haznelii »².

La 15 mai 1830 au fost numiți și cinovnicii Divanului: la Călărași treti logofăt Ștefan Vlădescu, la Brăila Ștefan Dimboviceanu, iar la Piua Petrii postelnicul Ilie³. În ceea ce privește isprăvnicatele, acestea au trimis și ele cinovnici, chiar dacă nu s-au putut acoperi totdeauna necesitățile. Deseori, cei trei trimiși ai Divanului s-au plîns de lipsa unor însoțitori care să conducă numeroasele grupuri de băjenari ce treceau Dunărea, făcînd mereu noi intervenții⁴. Dacă uneori băjenarii plecau singuri să-și găsească locuri de așezare, alteori oamenii isprăvnicatelor așteptau zadarnic la carantine, deoarece trecerea încetase pentru o săptămînă sau mai multe⁵. Isprăvnicatul județului Slam Rîmnic a trimis la fiecare carantină cîte doi « boiernași de neam »: pitarul Vasile și logofătul Ghiță Robescu la Brăila, armașul Bărbuceanu și Dumitrescu Greul la Piua Petrii și treti vistier Anastase Munzoi și Vasile Lefter la Călărași⁶. La fel isprăvnicatul străinilor a trimis cîteva zapcii de plăși sau de județe ca: Iordache Stehan din plasa Focșani și Manolache Mehtupciu, care au plecat la Brăila, Matache Piteșteanu din plasa Stolnici (Ialomița) și Bănică Chițoiu pentru județul Slam Rîmnic, la Piua Petrii. Dat fiind că băjenarii ce treceau pe la Călărași puteau fi așezați mai ales în județele Ilfov și Ialomița, s-au trimis la această carantină trei zapcii din plășile Mostiștea și Ciocănești (Ilfov) și Lichirești (Ialomița)⁷.

În general însă, numărul lor a fost cu totul insuficient.

Mai interesați în așezarea băjenarilor au fost boierii⁸, care s-au grăbit să trimită oameni de încredere pentru a-și asigura o mîină de lucru ce se prevedea a fi ieftină. În același scop, unii dintre boieri au intrat chiar în legături tainice cu trimișii Divanului⁹.

¹ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 75. Cu produse veniseră la Călărași și bulgari din București în întîmpinarea unor rude și prieteni. La intervenția lui Ștefan Vlădescu s-a scris ispravnicilor de Ialomița ca arendașul moșiei să vîndă proviziile « după tahxa orînduită de stăpînire ». În caz contrar se va da voie oricui să vîndă (ibidem, f. 76). Bulgarii din București aveau voie să dea produse compatrioților care treceau Dunărea.

² Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 3 756/1830, f. 5—7; dos. 3 542/1830, f. 5; dos. 4 763/1830, f. 21.

³ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 15—16.

⁴ Ibidem, f. 91; *Adm. vechi*, dos. 4 673/1830, f. 4.

⁵ Astfel, la Călărași trimișii isprăvnicatului Buzău au stat degeaba în prima jumătate a lunii iunie, deoarece trecerea băjenarilor « a conținut cu totul », fiind trimiși la Piua Petrii, unde după 15 iunie « a năvălit mai toată trecerea bulgarilor ». Arh. st. Buc., dos. 162/1830, f. 134—136.

⁶ Ibidem, f. 69.

⁷ Ibidem, f. 93.

⁸ Dintre ei, cel mai avid era căminarul Ștefan Moscu, proprietarul moșiei Dudești, care intervenise și la comandantul militar al carantinei. De altfel, același își trimisese din vreme oameni pricepuți chiar în Bulgaria, la Sliven. Arh. st. Buc., dos. 162/1830, f. 161; vezi și C. N. Velichi, *Emigrarea bulgarilor din Sliven...*, p. 296—297. La finele lunii iunie, pe 89 de familii (506 inși) trecute prin carantina Piua Petrii, deși primiseră bilete pentru Brăila, trimisul căminarului Moscu le îndreaptă spre Dudești. La Slobozia, băjenarii au aflat acest lucru și o parte din ei (39 de familii cu 124 de inși) au pornit-o spre Brăila. Majoritatea băjenarilor — 50 de familii — a fost dusă însă la Dudești (ibidem, f. 248—251).

⁹ Ștefan Dimboviceanu de la Brăila era acuzat că ținuse sub strajă pe unii băjenari pînă cînd aceștia se învoiesc a se duce în jud. Buzău, de unde « să vede că urmează aceasta după rugămintele stăpînilor acelor sate, avînd în vedere folosul său... » (ibidem, f. 284, 293).

Trecerile prin carantina de la Piua Petrii. Postelnicelul Ilie a sosit la Piua Petrii la 16 mai, găsind aici pe Manole gavazul care fusese trimis special numai pentru cele 287 de familii din Sliven. Deși trecerile băjenarilor pe la această carantină începuseră la 7 mai, slivnenii amintiți nu sosiseră încă. Manole gavazul nu înregistrase însă nici un fel de treceri și postelnicelul Ilie le-a înscris în catastihul său după însemnările comisarului carantinei. De atunci și pînă la 19 mai trecuseră 263 de familii, cu un total de 1 143 de băjenari. Iată ritmul intrării în carantină:

Ziua intrării în carantină	Familii	Total (inși)
24 mai	19	92
25 mai	27	165
26 mai	32	195
27 mai	66	446
28 mai	57	302
Total. . .	201	1 200

Toate aceste familii, originare din Sliven, Kazanlık, Kotel, Cazaua Osman Pazar și Provadia, plecaseră la Brăila, urmînd a se întîlni acolo cu cei ce intraseră prin celelalte două carantine. De aici « au să să împartă în țară, zicînd așa că ei tîrguri cum au fost, așa o să se așeze și proștii plugarilor să facă mahalalele », învoindu-se cu stăpînii de moșii. De aceea au și refuzat propunerile lui Costache Vernescu, trimisul boierului Costache Șutu, care voia să-i așeze la moșia sa de la Podu Buzăului stătător, ca și propunerile omului marelui ban Băleanu. Mulți dintre ei nici nu aveau « bilete rusești », adică nu se înscriseră pentru emigrare la comandamentul armatei rusești din Bulgaria¹. La 30 mai Divanul cerea celor trei trimiși ai săi ca în catastihul lor să înceapă a înregistra și toate vitele cu care treceau băjenarii², ceea ce aceștia au și făcut.

Nu cunoaștem motivele pentru care la Piua Petrii, încă de la începutul lunii mai, termenul de carantină s-a redus la șapte zile. Aceasta a făcut ca în luna iunie mulți băjenari să prefere trecerea pe la acest vad. Nefiind oameni cu care să-i trimită în interiorul țării, bulgarii plecau neînsoțiți. După cum arată Ilie postelnicelul, unii continuau să se îndrepte spre Brăila, alții să plece spre Focșani pentru ca să treacă apoi în Moldova³, iar alții, mai puțini, să se îndrepte spre București.

O altă cauză pentru care bulgarii, care veniseră inițial să treacă pe la Brăila, intrau în țară pe la Piua Petrii era, după cum afirma Ilie postelnicelul, « că le iau bani la pod acolo, iar aici nu să supără măcar dă un crăițar de nimeni ». În sfîrșit, se adăugau unele neînțelegeri ce se vor arăta mai jos. Aceasta a făcut ca la Piua Petrii numărul băjenarilor ce așteptau trecerea să crească foarte mult. La 13 iunie erau în carantină 1 187 de inși, așa încît abia mai încăpeau. Neavînd cu cine să-i trimită în interiorul țării, Ilie postelnicelul apelase la niște « proști tîrgoveți ». Destui erau și aceia care nu voiau să meargă însoțiți și apucau

¹ Pentru alte detalii, vezi raportul postelnicelului Ilie din 30 mai 1830 (*ibidem*, f. 111, precum și 112).

² *Ibidem*, f. 95.

³ *Ibidem*, f. 137 și 180. Pentru circa 100 de familii ce trec în Moldova, mai ales la Birlad, vezi Arh. st. Buc. *Adm. vechi*, dos. 2 542/1830, f. 1—2. Pentru cele 26 de familii stabilite în iulie 1830 la Rimnic, pentru cele 40 așezate la Voitin (jumătate erau din Karnobat) și pentru alte 33 plecate la Focșani, vezi Arh. st. Buc. *Adm. Vechi*, dos. 4 675/1830, f. 11—12.

« alte drumuri », neștiind nimeni încotro se îndreptau, fapt pentru care Divanul « au făcut raport către vițăprezent », cerînd intervenția « cinovnicilor ostășești. »

Și mai tîrziu băjenarii procedau la fel. Astfel, la 27 iunie, cei care ceruseră să fie duși la Brăila de ispravnicii jud. Slam Rîmnic, îndată ce au ieșit « la drum la cîmpie, nu au vrut să se supue cinovnicilor isprăvnicești, ci au sărit a-i izgoni, zicînd că ei au bileți muscălești la mîinile lor și nu voiesc a merge cu cinovnicii, ci s-au spărgăluit și au apucat unii într-o parte, alții într-alte părți. Unde să vor fi dus nu au putut cinovnicii să le dea de urmă, nelăsîndu-i a merge cu ei »¹.

De asemenea se dăduseră dispoziții către ispravnicatul străinilor și către cel al Ialomîi ca să trimită la Piua Petrii cîte cinci cinovnici în plus peste cei pe care-i dădeau în mod obișnuit². La 20 iunie i s-a cerut lui Ștefan Vlădescu de la carantina Călărași, unde trecerile încetaseră vremelnice, să lase acolo numai « un îngrijitor », iar el împreună cu toți oamenii pe care-i avea să plece la Piua Petrii în ajutorul lui Ilie postelnicelul³. Aceleași dispoziții fuseseră date și lui Ștefan Dimboviceanu de la Brăila⁴. Aceste măsuri nu s-au putut aplica decît în parte, deoarece în ultima decadă a lunii iunie trecerile băjenarilor pe la cele două carantine reîncepuseră⁵. Aceasta a descongestionat și carantina de la Piua Petrii. Deși se anunțase la carantină că « mai sînt opt sute de cară la drum în pămîntul țării turcești », la 27 iunie se aflau « în lăzăretul carantinei » numai 163 de inși (31 de familii)⁶. În primele zile ale lunii iulie, trecerea băjenarilor încetînd temporar, postelnicelul Ilie s-a dus la Hirșova pentru a lua știri de la Marko Tivalov, comisarul rus al carantinei de acolo. S-au anunțat apoi 50 de care și, într-adevăr, la 7 și 8 iulie au venit 60 de familii. După aceasta însă, în iulie și august, trecerea a încetat cu totul⁷. În sfîrșit, la 16 august Divanul era înștiințat că, la hotărîrea lui Kiselef, carantina Piua Petrii se închidea, nemaîngăduindu-se « trecerea în prințipat nici a pasajărilor, nici a mărfurilor ». Aici, « după ce va trece oastea », rămînea obor de schimb și carantină mică și supusă celei de la Brăila⁸. Ca urmare, băjenarii au fost îndrumați la celelalte două carantine, iar la 25 august postelnicelului Ilie i s-a dat voie să vie la București⁹. Din datele înregistrate reiese că pe la carantina Piua Petrii au intrat în țară 1 168 de familii cu 6 476 de inși, fiind îndreptați în județele Brăila (659 de familii cu 3 613 inși), Ilfov (367 de familii cu 1 016 inși), Slam Rîmnic (73 de familii cu 382 de inși) și Buzău (69 de familii cu 465 de inși). Din cele 1 168 de familii, 335 erau din Sliven, 833 din Kazanlik, Kotel, Karnobat, Becheiul turcesc, Komarova, Sabla, Adrianopol, Varna, Orum-Enichioi, Ambarliu, Ghiuzbeler-Kaziacil, Arnautchioi, Aitos, Azapli ș.a., adică în imensa majoritate din Bulgaria de răsărit, regiunea cuprinsă între Kotel, Karnobat și Aitos¹⁰.

Trecerile prin carantina de la Călărași. La sosirea la Călărași a logofătului Ștefan Vlădescu, trimisul Divanului, intraseră deja în carantină vreo 50 de

¹ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 181, 185 și 247.

² *Ibidem*, f. 182.

³ *Ibidem*, f. 186.

⁴ *Ibidem*, f. 189.

⁵ *Ibidem*, f. 186—190.

⁶ *Ibidem*, f. 191. După raportul lui Ștefan Dimboviceanu, care se dusesse la Piua Petrii.

⁷ *Ibidem*, f. 361 și 383. După 15 iulie trecuseră doar 2—3 inși.

⁸ *Ibidem*, f. 396, 401 și 499.

⁹ *Ibidem*, f. 397. A sosit la București după 8 septembrie.

¹⁰ Vezi catastiflul lui Ilie postelnicel. *Ibidem*, f. 608—611.

familii de negustori și meseriași din Sliven. Grupul fusese mare, dar cei mai mulți plecaseră la Piua Petrii și la Brăila, deoarece acolo carantina dura mai puțin. Și aici bulgarii din București i-au întâmpinat cu alimente, date cu greu din cauza stăpînului moșiei¹. Trecerile masive au fost în luna mai. Pînă la finele acestei luni trecuseră 261 de familii cu 1 223 de inși și 810 vite mari².

La mijlocul lunii iunie ele se întetesc iarăși, majoritatea fiind formată din slivneni. Unii cu bilete rusești, alții fără, plecau mai toți spre București, nevrînd a fi însoțiți de oamenii isprăvnicatului³. În urma slivnenilor au trecut, după 20 iunie, cei din Varna⁴. După 12 iulie trecerile s-au rărit și timp de o lună de zile n-au mai trecut decît grupuri mici de cîte 2—9 familii⁵.

În general, Ștefan Vlădescu n-a înregistrat cu atenție pe băjenarii trecuți pe la carantina Călărașilor. Dorința sa, mereu repetată, de a se reîntoarce la București pe motiv de boală i-a fost satisfăcută și la 25 iulie în locul său a fost trimis postelnicul Nicolae Slăniceanu⁶. Acesta arată Divanului la 29 iulie că vechile catastife «trebuie prefăcute», adică recopiate și puse în ordine. De aceea, pentru această carantină nu avem date atît de precise ca pentru cea de la Piua Petrii. Cînd termenul carantinei s-a redus și la vadul Călărașilor, băjenarii nu l-au mai ocolit. Trecerile au avut loc pînă tîrziu în octombrie. Astfel, la finele lui septembrie au trecut cîteva familii de bulgari și greci de la Varna și Adrianopol. Cei doi cinovnici ai isprăvnicatului Buzău au fugit însă și acești băjenari au pornit-o singuri spre București⁷. De asemenea, la 2 octombrie treceau 37 de familii, mai ales românești, cu 150 de inși și 325 de vite, toți din ținutul Babadagului. Nefiind la carantină cinovnici care să-i însoțească, aceștia au pornit-o singuri «pe drumul poștelor» spre București⁸. Fiind înștiințat Divanul, acesta a cerut isprăvnicatului Ilfov să trimită oameni în întâmpinarea lor. Cele 37 de familii se așezaseră deja în județe, și anume 25 de familii la Plătărești, 11 la Dragomireștii din deal și o familie în satul Ileana⁹. Deși în prima jumătate a lunii octombrie trecerile au încetat aproape cu totul, Nicolae Slăniceanu a stat la Călărași pînă la 18 noiembrie, cînd cerea să se întoarcă la București, deoarece familiile care au mai sosit la Silistra ierneză acolo¹⁰.

După cum se vede din catagrafia lui Nicolae Slăniceanu, *prin carantina Călărașilor au trecut în perioada mai-octombrie 1830, 392 de familii cu 2 002 inși și 1 562 de vite* (dintre care 795 cornute mari, 262 cai ș.a.). Imensa majoritate erau slivneni, circa 90 de familii fiind din alte părți, și anume Varna, Babadag, Adrianopol, Godovajdia, Samogova ș. a.¹¹.

Tregerile prin carantina de la Brăila. În ceea ce privește ultima carantină, cea de la Brăila, tregerile începuseră de la 7 mai. Pînă la 1 iunie sosiseră aici

¹ *Ibidem*, f. 75.

² *Ibidem*, f. 213.

³ *Ibidem*, f. 129. De aceea Ștefan Vlădescu cerea să se întoarcă la București, ceea ce Divanul a admis (f. 159—160 și 162).

⁴ Lista negustorilor din Varna era semnată de generalul rus Krasovski. *Ibidem*, f. 209—10, 398.

⁵ În total 28 de familii cu 140 de inși. *Ibidem*, f. 188 și 472.

⁶ *Ibidem*, f. 287, 363 și 402.

⁷ *Ibidem*, f. 649.

⁸ *Ibidem*, f. 630—33. Vezi și Romanowski, *op. cit.*, p. 238.

⁹ *Ibidem*, f. 634.

¹⁰ *Ibidem*, f. 717—720.

¹¹ Vezi «Catastih de toate familiile băjenarilor ce au trecut din Rumelia în prințipat printr-această schelă Călărași», *ibidem*, f. 767—778.

173 de familii cu 743 de inși, originari din Sliven, Karnobat, Iambol¹, Kotel, Mesembria ș. a., cei mai mulți declarând că rămîn în acest oraș². Puțini erau aceia care doreau să plece în jud. Buzău sau să treacă în Moldova, ceea ce li s-a permis³. Pînă la 22 mai, de cînd datează primul raport al lui Ștefan Dîmboviceanu, cinovnicii isprăvnicatelor nu sosiseră încă.

Chiar de la început, poruncile Divanului nu au putut fi împlinite. Astfel, la 26 mai, 26 de familii de băjenari, arătîndu-și dorința de a se așeza în județul Buzău, au fost dați pentru însoțire lui Manolache Mehtupciu, zapeciu străinilor din acel județ. Văzînd aceasta, «sculîndu-se toți, au mers de s-au jăluit la dumnealui comandantu din Brăila că nu pot suferi cu nici un chip a fi cinovnici după dîșii, adică nici de ai isprăvnicaturilor, nici de ai stăpînilor de moșii, ci să fie slobozi a să duce singuri unde le va plăcea să se așeze». Comandantul i-a dat atunci în primirea unui soldat, care i-a luat și i-a scos din ținutul Brăilei, după care au pornit singuri în direcție necunoscută. La cererea lui Dîmboviceanu de a se respecta întocmai poruncile Divanului (primite și de comandant), ultimul «n-au voit a le da înțelegere», cerînd ca fiecare să fie lăsat să meargă unde va voi⁴, fapt care a dus la intervenția Divanului pe lîngă Kiselef. Alți bulgari — intrați prin această carantină sau veniți de la Piuța Petrii — declarau că rămîn în oraș ca să aștepte și alte familii. Noaptea însă plecau fără a da de știre. În acest fel au părăsit Brăila, pînă la 2 iunie, neînsoțiți de nimeni, peste 100 de familii⁵. Pentru a da de urma lor, Dîmboviceanu pusese oameni dintre cinovnicii isprăvnicatelor ca să facă de pază, «căci bulgarii sîrbi au astupat șanțul cel mare (al cetății) la trei locuri de și-au făcut loc de fugă noaptea cu carele». Alteori, cînd băjenarii înșiși cereau să fie însoțiți, nu erau cinovnici⁶. În sfîrșit, comandantul rus le semna biletele de ieșire din carantină fără a-i trimite spre înregistrare la Dîmboviceanu și destui se strecurau fără a fi trecuți în catastiful acestuia. La cererea comandantului, înregistrarea a început a se face chiar în carantină. Aceasta a dus însă la un nou conflict, de data aceasta cu serdarul Topliceanu, șeful carantinei, care, după cum se plîngea Dîmboviceanu Divanului, l-a dat afară «zicîndu-mi că o să mă puie să fac 14 zile carantină și în scurt pune de mă și bate», înregistrarea urmînd să se facă în afara acesteia, la marginea drumului⁷. Pe de altă parte, comandantul militar al punctului de trecere l-a acuzat pe Dîmboviceanu că ținea sub strajă pe băjenari pînă cînd aceștia acceptau să plece în județul Buzău, ultimul fiind în legătură cu stăpînii de moșii. În urma acestui fapt, vicepreședintele Divanului, generalul Dietrich, a dispus ca băjenarii să fie însoțiți, dar «să intre în lăcuință unde vor vrea ei singuri, după cum glăsuiește așezămîntul, iar nu să-i silească de la sine cinovnicii românești»⁸, cerînd și o anchetă în această privință. Simțînd primejdia, Dîmboviceanu a intervenit la Divan pentru rechemarea sa pe motiv de boală. Cercetarea s-a făcut de către logofătul Constantin Macarie, care, indiferent

¹ Alături de Sliven, bulgarii din orașele Karnobat și Iambol au emigrat masiv. Documentele turcești arată că înaintea războiului din 1828—1829 erau la Iambol 300 de case bulgărești, din care la finele anului 1830 nu rămăseseră decît 25. *Документи за българската история*, vol. III, p. 149.

² Arh. st. Buc., dos. 162/1830, f. 802—805.

³ *Ibidem*, f. 27—28.

⁴ *Ibidem*, f. 89.

⁵ *Ibidem*, f. 114 și 177.

⁶ *Ibidem*, f. 116.

⁷ *Ibidem*, f. 158.

⁸ *Ibidem*, f. 283 și 293.

de rezultatul anchetei, trebuia să-l înlocuiască pe Dîmboviceanu. Cercetarea lui Macarie n-a putut dovedi vinovăția predecesorului său. Intervenind ispravnicul Brăilei și comandantul militar al orașului, ofițerul de la carantină a cedat, lucrurile reintrînd în normal¹. Din situația întocmită de Șt. Dîmboviceanu la 27 august 1830, rezultă că *de la 7 mai și pînă atunci trecuseră prin carantina Brăilei 799 de familii* (3 316 inși cu 3 403 vite). Dintre acestea — 566 (2 282 de inși) cu 2 127 de vite — majoritatea — au rămas la Brăila, iar altele au fugit noaptea în alte județe, așa cum s-a arătat mai sus. Restul familiilor (223) s-au răspîndit astfel²:

Familii	Inși	Vite	Au plecat la	Originari din
29	129	89	Galați	—
16	80	120	Birlad	—
16	69	136	Tecuci	Pandacli, Sliven
40	145	113	București	—
36	168	18	Buzău	—
36	161	359	Focșani	—
22	108	183	moșia Luciu-Ialomîța a marelui postelnic F. Lenș	—
38	174	258	moșia Poiana-Lungă (Dîmbovița) a lui B. Știrbei	—
233	1 034	1 276		

În afară de acestea se stabiliseră tot la Brăila încă 53 de familii venite de la Galați. La începutul lunii octombrie se reîntorceau în țară pe aici « rumâni moldoveni ce au fost fugiți în pămîntu țării turcești » pe care Macarie nu îi înregistra³.

După 27 august, trecerea pe la carantina Brăilei a scăzut în intensitate, durînd însă pînă în noiembrie, cînd s-a încheiat. Peste 200 de familii — mai ales din Cavarna, Hirșova, Babadag, Măcin, Isaccea, dar și din Pazargik, Razgrad, Sliven, Varna ș.a. — se așează tot la Brăila, cîteva zeci trecînd la Galați și puține la Focșani, Huși, Birlad ș.a.⁴. Catastiful Brăilei, înaintat Divanului în decembrie 1830, arată că pe la această schelă au trecut în total 1 136 de familii, cu 4 833 de inși⁵. Numărul trebuie să fi fost ceva mai mare, dacă îi socotim și pe cei neînregistrați din cauza greutăților întîmpinate de Dîmboviceanu, așa cum s-a arătat mai sus. Imensa majoritate au format-o bulgarii, alături de ei venind un număr de greci și altul mai mic de români. *În total intraseră deci în țară prin cele trei carantine, din mai 1830 și pînă în octombrie inclusiv, 2 696 de familii, cu 13 311 inși*. Cifra totală a băjenarilor sosiți în țară e cu mult mai mare, dacă adăugăm pe cei care se refugiaseră în anii 1828 și 1829, și mai ales pe cei care trecuseră Dunărea prin alte locuri, cu sau mai adesea fără știrea autorităților. De altfel, în iulie 1830, Kiselef recunoștea că mulți români trec Dunărea în mod tainic și a permis pentru aceștia intrarea în țară nu numai pe la cele trei carantine, ci și pe la orice vad de trecere unde ar putea exista o instalație sanitară⁶. De fapt, trecerea Dunării s-a făcut prin numeroase

¹ *Ibidem*, f. 286 și 288. Rechemarea lui Dîmboviceanu s-a comunicat la Brăila la 8 august, f. 377. Pentru detaliile anchetei, vezi f. 417.

² *Ibidem*, f. 483; vezi și f. 802—822.

³ *Ibidem*, f. 672.

⁴ *Ibidem*, f. 822—829.

⁵ Vezi « Catastih de suma bulgarilor și grecilor ce au trecut din Rumelia în prințipat printr-această schelă a Brăilei », *ibidem*, f. 803—829.

⁶ R o m a n s k i, *op. cit.*, f. 266—267.

locuri. Astfel, referindu-se numai la băjenarii din Ilfov, din cele peste 800 de familii existente aici în 1834, pe la carantine au intrat numai 669 de familii, iar restul prin alte puncte. Nu mai vorbim de trecerea băjenarilor români în Oltenia, care n-au intrat prin cele trei carantine. Treceți la nord de Dunăre se mai fac și în anii următori, 1831 și 1832, așa cum se va vedea mai jos.

Situația băjenarilor din Țara Românească. Reîntoarceri peste Dunăre. Cei dintii băjenari sosiți în țară au aflat cu bucurie de scutirea de dări ce li se acorda pe timp de opt luni de la așezarea lor. După trecerea acestui termen, dar și pînă atunci, zapcii județelor au început să acționeze. Aceasta a determinat pe unii băjenari să se plîngă Divanului sau să se ascundă, pe alții să treacă dintr-un județ în altul¹, să se împotrivescă, utilizînd chiar violența, sau să se gîndească la o întoarcere peste Dunăre. Astfel de plîngeri au adresat Divanului băjenarii bulgari așezați în satele Fundulea, Brănești, Pirlita², Mănăstirea, Piteasca, Luica, Ulmeni³, Dudești⁴, Vărăști, Valea Dragului, Călnău⁵ (Ilfov) Mitropolia (Teleorman). Băjenarii bulgari stabiliți la Caraasan și cei români de la Chirnovi s-au ridicat cu forța împotriva zapciilor, pentru potolirea lor făcîndu-se apel chiar la unități din armata rusă ce se aflau în țară⁶. Abia în august 1830, în împrejurări cunoscute, s-a publicat « Așezămîntul » special, care acorda o scutire totală de dări pe trei ani și plata lor pe jumătate pe următorii șapte ani⁷. Pînă atunci însă băjenarii au început să se frămînte.

Cei dintii care s-au gîndit la o reîntoarcere peste Dunăre, în iunie 1830, au fost turtucăienii — în majoritate români — care trecuseră la Chirnovi. De altfel, aceștia declaraseră, cu prilejul înregistrării lor în 1829, că vor trece din nou peste Dunăre după încheierea păcii⁸. La rîndul lor, turcii au făcut, ca de obicei, eforturi pentru a readuce în sudul Dunării această numeroasă și mai ales ieftină mînă de lucru. Intervențiile lor au fost multiple și insistente.

Încă din iunie 1830, pașa Vidinului și El Said, pașa Rusciukului⁹, au intervenit la Kiselef pentru a permite, potrivit tratatului de la Adrianopol, reîntoarcerea băjenarilor, dacă aceasta era dorința lor. Divanul a tărăgănat lucrurile în așteptarea publicării « Așezămîntului », ale cărui prevederi avantajoase pentru băjenari i-ar fi putut reține. Deoarece și alți băjenari începuseră să facă cereri de reîntoarcere, s-au cerut de la Chirnovi cîteva familii, în a căror prezență s-a citit, în Divan, « Așezămîntul » moldovean după care urma să se elaboreze și cel din Țara Românească. Nici aceste promisiuni nu au înduplecat pe băjenari să rămână, motivul reîntoarcerii fiind că peste Dunăre își aveau « casele, viile și celelalte coprinsuri ale lor, iar aici nu au nici unele de acestea ». Cînd Divanul le-a cerut să aducă mărturie scrisă din partea tuturor

¹ Vezi, de pildă, mutarea băjenarilor bulgari de pe moșia Făurei (jud. Buzău) la Scorțaru (jud. Brăila) și conflictul lor cu arendașul moșiei, la Romanski, *op. cit.*, p. 286—291, 314 și 316. Băjenarii erau originari din satul Amberli, regiunea Adrianopol, și veniseră în vara anului 1830.

² *Ibidem*, p. 79—81.

³ *Ibidem*, p. 83, 309—311 și 316—318.

⁴ *Ibidem*, p. 86—88.

⁵ În noiembrie 1830, deci după publicarea « Așezămîntului », Romanski *op. cit.*, p. 220—221; vezi și alte plîngeri la p. 240—241.

⁶ *Ibidem*, p. 57—59, 84—86 și 90—96. Vezi și Constantin N. Velichi, *Așezămîntele coloniștilor bulgari din 1830*, p. 119.

⁷ Constantin N. Velichi, *Așezămîntele coloniștilor bulgari din 1830*, p. 119—135.

⁸ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 378 și 393.

⁹ Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 677/1830, f. 5.

și când din 188 de familii numai 14 înși au arătat că vor să rămână în țară, li s-a dat aprobarea de plecare, cu condiția ca să plătească toate dările pe lunile mai-august. Acești « turtucăieni » au trecut înapoi peste Dunăre pe la Oltenița, cu toate că acolo nu era carantină, în august 1830¹. La fel s-a procedat și cu cele 250 de familii de băjenari din satul Foșani cerute lui Kiselef de pașa Vidinului prin intermediul generalului Prigara. Și aceștia au trimis « deputați » la Divan. La 18 iulie li se arăta că în curînd se va da un « Așezămînt » prin care vor fi scutiți total de dări pe trei ani, urmînd apoi a le plăti pe jumătate timp de alți șapte ani. Proiectul de așezămînt urma să li se citească « din cuvînt în cuvînt ». Kiselef cerea să dea în scris ceea ce vor să facă, probabil pentru a se justifica în fața pașei. Se pare că cei mai mulți s-au întors peste Dunăre².

Din numeroasele familii din jurul Rahovei ce trecuseră la noi s-au ales 88 de familii cărora, la cererea pașei Vidinului, li s-a permis să se întoarcă. Pentru aceasta zapciul locului trebuia să facă o catagrafie, ceea ce dura. Temîndu-se de o răzgîndire, pașa a lăsat să treacă la noi în țară 106 familii cu toate averile lor, obținînd reîntoarcerea celor ceruți, catagrafia făcîndu-se doar pentru « producturi »³. Cei ce se întorceau pe malul drept, mulți bulgari și mai puțini români, erau originari din Rahova (44 de familii) și din satele apropiate: Hîrlețu, Ostrov, Kozlodui, Vadin, și altele⁴. La 16 iulie, Mehmed Sadik, muhafiz de Nicopol, mulțumea lui Kiselef pentru ajutorul dat rahovenilor care se întorseseră⁵.

În septembrie 1830, cererile de întoarcere au fost destul de multe. Din cele 250 de familii care voiau să treacă înapoi peste Dunăre în acest an, majoritatea (150 de familii) erau din Karnobat. Așa cum s-a arătat mai sus, aceștia, deși veniți în număr mare, n-au încercat să se așeze cu toții la un loc, după exemplul slivnenilor⁶. Alături de ei se întorc alte cîteva familii din Razgrad, Aitos, Sliven ș.a. Cererile continuă și în octombrie 1830, dar în număr ceva mai mic, se opresc în iarnă și reîncep în primăvara anului 1831⁷. În ele băjenarii arătau și cauzele care îi determinaseră să se reîntoarcă: « . . . Acolo avem acareturi cu care putem trăi, iar aici nu avem nimic »; sau: « . . . Viîndu-ne nouă răspuns că s-au liniștit vremea »; sau: « . . . Că nu putem trăi aici fiind oameni săraci și străini » . . . « și nici locuri de hrană nu avem » . . . « nu putem afla îndeostularea hranei » . . . « vedem o mare lipsă și strîmtorare atît din partea mîncării, cît și din partea pămîntului » etc.⁸. De asemenea, prevederile așezămîntului nu se aplicau pe toate moșiile în același fel și băjenarii erau nemulțumiți. Din această cauză 35 de familii venite din regiunea Adrianopolului și care se așezaseră pe moșia

¹ Pentru detalii, liste de nume ș.a., vezi Roman ski, *op. cit.*, p. 155—156; Arh. st. Buc., dos. 4 677/1830, f. 7 și urm. Este interesant că unii dintre turtucăieni au arătat « în taină » trimisului Divanului că ei nu vor să treacă dincolo, dar că sînt siliți de către « caimacami » (ciorbagii) lor, (ibidem, f. 13—33).

² Roman ski, *op. cit.*, p. 167—169. Vezi și Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 791/1830, f. 52.

³ La noi fuseseră stabiliți la Stoienești (Romanati), slobozia Bechet (Dolj) ș.a. Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 844/1830, f. 1—4.

⁴ Pentru lista acestor familii, ibidem, f. 10—11.

⁵ Document turcesc în Bibl. Acad. R.P.R., DLXXXV/81.

⁶ Arh. st. Buc., ms. 375, f. 168 și 170. Și în 1831 numărul familiilor care se întorc la Karnobat este dintre cele mai mari. Pentru 60 de familii (356 de înși) cu 217 cornute mari, 104 cai și 1 120 de oi ce se întorceau de la Brăila, vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 187/1831, f. 49. Pentru altele, din București, f. 50. Lista lor la f. 85—86.

⁷ Pentru cereri de reîntoarcere, vezi Roman ski, *op. cit.*, p. 170 și urm. Vezi în special listele de la Brăila, p. 304—308; vezi și Arh. st. Buc., ms. 375, f. 172—173. Vezi și Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 443 și 446.

⁸ Roman ski, *op. cit.*, p. 171, 173, 191 și 193.

Andreșești (Ialomița) a căminarului Polizache, ca și alte 23 de familii de pe aceeași moșie cereau să se întoarcă peste Dunăre, «fiindcă murim de foame pă aici». Afirmațiile erau desigur exagerate, deoarece cele 23 de familii, la întoarcerea lor peste Dunăre, își luau și vitele cu care veniseră, adică 135 de boi și vaci, 46 de bivoli, 4 cai, 231 de oi și capre¹.

Mai nemulțumiți erau meseriașii și negustorii care, după trecerea scutirii generale de dări pe opt luni, speraseră să obțină și ei privilegiile acordate prin așezământ. Dat fiind că acesta din urmă nu prevedea nimic special, au început unele neînțelegeri. O excepție se făcuse doar pentru străinii care se așezaseră în orașele ce fuseseră raiale turcești, Brăila și Giurgiu². La Ploiești, București ș.a., unde meseriașii și negustorii bulgari erau mai numeroși, plata patentei a fost refuzată, sub cuvânt că așezământul i-ar cuprinde și pe ei. Vistieria a comunicat însă tuturor ocîrmuirilor județelor, precum și Vorniciei Bucureștiului, că scutirile din așezământ se refereau numai la «lucrătorii de pământ», meseriașii și negustorii trebuind să plătească «patente potrivit cu a lor îndeletnicire»³. Au urmat plîngerii la Kiselef, însoțite de afirmația că în cazul neacordării unor scutiri se vor «întoarce pe la locurile lor»⁴. Situația s-a clarificat abia la 24 februarie 1832, cînd Sfatul administrativ a extins și asupra lor «o iertare de taxa patentelor pă o curgere de trei ani socotiți... de la 1 iulie 1831»⁵.

O altă cauză a plecării din țară a băjenarilor era siguranța că autoritățile turcești vor acorda scutiri de dări și amnistii celor ce se vor întoarce, așa cum se făcuse și după războiul din 1806—1812⁶. Deși documentele turcești pe care le cunoaștem și care arată astfel de măsuri datează numai din februarie 1831, este foarte probabil că ultimele au fost luate ceva mai devreme, adică îndată după semnarea păcii de la Adrianopol. Astfel în februarie 1831, la Sliven, se întocmeau liste pentru cei ce aveau să se reîntoarcă și care urmau să-și primească banii obținuți din produsele culese de pe pămînturile lor⁷. Aceasta a determinat întoarcerea multora din Țara Românească și chiar din Basarabia⁸.

O activitate deosebită în această direcție a dus-o valiul Silistrei, care reușise să aducă înapoi o parte din turtucăienii sau mai târziu din silistrenii care se așezaseră la Galați. Ultimii dobîndiseră aici, ca negustori, pașapoarte engleze⁹. Amintind sultanului că atitudinea lui Kiselef față de cererile de reîntoarcere ale băjenarilor ar fi binevoitoare, valiul Silistrei a cerut vizirului să intervină în același scop la ambasada rusă de la Constantinopol. La 14 iulie 1831, valiul

¹ *Ibidem*, p. 199—202. Numărul de vite trebuie socotit la 32 de familii, deoarece la cele 23 se mai adăugaseră încă 9.

² Roman ski, *op. cit.*, p. 293—294.

³ Arh. st. Buc., Vistieria, dos. 3 201/1831, f. 85, 102, 130.

⁴ *Ibidem*, f. 163, 176 și 191.

⁵ Vl. Diculescu, *Привилегий даване на български заселници в Влашко през 1803—1834*, în *Изследвания в чест на Марин Дринов*, Sofia, 1960 p. 409—410. Textul jurnalului din februarie 1832 a fost publicat de Marin Braniște, *Privilegiile acordate negustorilor și meseriașilor băjenari în cadrul așezămintelor coloniștilor bulgari din 1830*, în «Mitropolia Olteniei», XIV, Craiova, 1962, nr. 7—9, p. 546—547.

⁶ Constantin N. Velichi, *Emigrarea bulgarilor în Țara Românească...*, p. 53.

⁷ *Документи за българската история*, Sofia, 1940, III, p. 142.

⁸ Arh. st. Buc., Vistieria, dos. 3 178/1831. Vezi, de pildă, f. 85—86, listă de numele celor 36 de familii de slivneni, apoi alte 73 de familii care «stau încărcăți cu carele lor afară din București» așteptînd să li se dea «bilete de plecare». Veniseră din Basarabia, de la Focșani, de la Buzău ș.a. (f. 183—184 și 191). Alții plecau de la Ploiești din cauza holerei (f. 210 și 350). Mai puțini sînt cei care se întorc din Moldova.

⁹ *Документи...*, p. 149.

era în posesia unei scrisori a ambasadorului rus către Kiselef, ultimul fiind rugat să permită băjenarilor întoarcerea peste Dunăre în cazul când aceştia o doresc¹. Aceeaşi scrisoare a ambasadorului rus a fost trimisă şi lui Hasan-aga, caimacamul turc de la Rusciuk. Hasan-aga intervenise şi în alte rânduri la Kiselef². Sultanul trimisese la Rusciuk un funcţionar special, Ali-bei, care trebuia să se ocupe numai de readucerea şi instalarea — dacă se putea pe vechile locuri — a celor fugiţi. Patriarhia, care a sprijinit tot timpul această acţiune a sultanului, a dat şi ea un pisar cunoscător de limbi străine. Ali-bei şi însoţitorul său din partea patriarhiei au venit la Bucureşti şi intervenţiile lor pe lângă Kiselef sînt cunoscute³. Eforturile valiului de la Silistra se îndreptau mai ales spre readucerea peste Dunăre a băjenarilor ce se aşezaseră în primăvara anului 1831 în satele de pe marginea Dunării în jud. Ialomiţa. Aici se găseau în toamna aceluiaşi an 30 de familii în satul Oltina, 40 în Beilicu, 50 la Mirleanul, 60 la Cochileni ş.a., bulgari şi români. Cei mai mulţi erau pescari şi voiau să plece din aceste sate deoarece pescuitul, tăiatul stufului ş.a. nu le erau la îndemînă⁴. La început, băjenarii încercaseră să se înapoieze prin înţelegere tacită cu « catanele de la Lichireşti ». Acestea opunîndu-se şi reclamînd autorităţilor, băjenarii au trecut la ameninţări, afirmînd că « leagă pe căpitan şi pe catane » şi-i duc peste Dunăre⁵. La 14 octombrie, cîteva familii de băjenari ce se aşezaseră în ostrovul Nicoli (în dreptul satului Dudeşti — Ialomiţa) au fost « răpite » de consătenii lor români de peste Dunăre şi încercările de acest fel continuau⁶. După dispoziţiile venite de la Bucureşti, ocîrmuirea jud. Ialomiţa a permis înapoierea celor ce o doreau, după îndeplinirea tuturor formelor legale. Acestea constau, în general, din alcătuirea listelor, asigurarea că băjenarii nu datorau nimănui nimic şi stabilirea numărului de vite cu care au venit, pentru cele în plus plătind vamă⁷. Uneori se cerea şi aprobarea consulatului rusec din Bucureşti. Toate aceste formalităţi durau destulă vreme. Astfel, 150 de familii de băjenari din Mirleanu, Beilicu, Oltina, dar şi din Fundu şi Caraasan (Ilfov) se plîngeau lui Kiselef că aşteptau de o lună să plece şi nu li se dăduseră încă bilete. Pentru reîntoarcerea lor pe malul drept al Dunării a intervenit la Kiselef şi Hasan-aga, protestînd împotriva greutăţilor ce se făceau « turtucăienilor »⁸. În sfîrşit, de la Olteniţa, noaptea, fugeau alţii, în legătură cu cei de peste Dunăre care veneau să-i ia cu luntrile.⁹

Şi alţi funcţionari turci reuşiseră să-i aducă înapoi pe băjenari¹⁰. Încă de la sfîrşitul lui aprilie 1831, paşa din Nicopol intervenise şi el la Kiselef pentru a permite întoarcerea peste Dunăre a băjenarilor din aceste locuri şi care se aşezaseră în satele judeţelor Romanaţi şi Olt¹¹. Din documente reiese că aceasta era a doua încercare. Aşa după cum raporta I. Cătuneanu, ispravnicul judeţului

¹ *Ibidem*, p. 148 (doc. nr. 267).

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 187/1831, f. 30—33.

³ *Документи...*, p. 152—153 (doc. nr. 275 şi 277). Vezi şi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 187/1831, f. 235—238 şi 352.

⁴ Arh. st. Buc., dos. 3 187/1831, f. 333.

⁵ *Ibidem*, f. 330.

⁶ *Ibidem*, f. 332.

⁷ *Ibidem*, f. 236 şi 362.

⁸ *Ibidem*, f. 362 şi 382.

⁹ *Ibidem*, f. 54 şi 357.

¹⁰ Capugi başa Emin aga de la Anhialo scria la Poartă la 11 iunie 1831 că « a ajutat cu bani 285 de bărbaţi, femei şi copii reveniţi aici în ultimul timp ». Vizirul îl îndemna să atragă şi pe alţii (*Документи...*, III, p. 151—154).

¹¹ Roman ski, *op. cit.*, p. 319.

Olt, « în două rînduri cu într-adinși cinovnici dă la fostul Divan săvîrșitor și cu un Osman gavazul din partea pașii Nicopolii, s-au făcut asemenea întrebare tuturor acestor băjenari și nici unul n-au voit a să întoarcă la urma lor peste Dunăre ». Cu toate acestea, Marea Vornicie trimite în mai 1831 pe Dimitrie Lehliu, pentru ca împreună cu ispravnicii de Olt și Romanați să facă o nouă cercetare. După rapoartele acestora, cele 22 de familii de băjenari așezați la Brebeni lângă Slatina și în plasa Călmățuiului au arătat în scris că « nu voese a să mai întoarcă peste Dunăre, ci mai vîrtos să roagă cu umilintă a fi primiți în pămîntul țării, unde s-au sălăsluit ¹. De asemenea, nici cele 116 familii așezate în 19 sate din județul Romanați n-au dorit acum să se întoarcă. Cele 5 familii care din cauza oamenilor arendașului moșiei « din multe luări nedrepte și bătaii » voiseră să se întoarcă au renunțat pînă la urmă să mai plece și au rămas în țară ².

În mai 1831, pașa Nicopolei scria din nou lui Kiselef pentru reîntoarcerea unor băjenari reținuți și exploatați « de către boierii din București » ³. La 17 iunie, valiul Silistrei intervenea și el, trimițînd la București un om al său ⁴, care să-i aducă peste Dunăre pe cei ce voiau să treacă. În sfîrșit, la 3 august 1831 a venit în țară Halil bei de Kedukliu, trimis al Înaltei Porți special pentru repatrierea băjenarilor. Hasan-pașa, caimacamul valiului de la Silistra, îi dădea o scrisoare de recomandatie pentru Kiselef ⁵. În toamnă, la intervenția turcilor ⁶, se asocia și mitropolitul de Cerven ⁷. Abuzurile arendașilor continuînd, cererile de întoarcere se adresează ispravnicatelor și lui Kiselef și în anul următor, 1832. Unii fug noaptea peste Dunăre. Astfel, cinci familii românești (două din satul Grojdibodu și trei din Siliștea — Hotar) din plasa Bălții, județul Romanați, au trecut în ianuarie 1832 pe malul drept al Dunării. Aceeași intenție o nutreau și alți băjenari, tot români, așezați la Corabia. Raportul ocîrmuirii județului Romanați arată clar cauza: « ... Arendașul care la așezare-le în Siliște s-au tocmît a-i da pe an talere 6 ... acum îi apucă să plătească de fieșcare cîte lei 14 ». Alte trei familii românești din Siliștoara îi urmau după o săptămînă și autoritățile se temeau să nu fugă și pămîntenii, fapt care s-a și petrecut. Același lucru se întîmpla și în jud. Ialomița. Băjenarii ce se așezaseră în ostrovul Mosaitului, unde era și pichet de trei soldați, « legînd pînă două dintr-acele catane, toți împreună cu familiile și lucrurile lor, au trecut dăcindea în Turchia » ⁸. Fugeau și cei din satele Oltina, Beilicu sau ostrovul Nicoli ⁹. Fuga locuitorilor din ostroavele Dunării, ținînd de județele Mehedinți și Dolj, în Craina ¹⁰ sau în satele din jurul Vidinului, este frecventă în 1832. Astfel, locuitorii din ostroavele Pece-neaga, Strîmba și Bucuroaia, bași pămînteni din satele județului Mehedinți, ca Sălcia (59 de familii), Cujmir, Perceni, Ulmul și Calafat, trec dincolo, fie la Vidin, fie în satele Gomotari (Gumătarți), Florentin, Kirimbeg, Căpitănauți

¹ *Ibidem*, p. 321—22.

² Vezi afirmațiile lor, întărite și de pîrcalabul satului, la Roman ski, *op. cit.*, p. 326—327.

³ Documentul turcesc la Bibl. Acad. R.P.R., doc. DLXXXV/87.

⁴ Un oarecare Ibrahim (probabil Ibrahim aga), întîlnit și mai tîrziu ca ajutor al lui Halil bei. Doc. turc. la Bibl. Acad. R.P.R., doc. DLXXXV/87.

⁵ *Ibidem*, doc. DLXXXV/88.

⁶ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 20.

⁷ *Ibidem*, f. 18—19.

⁸ Roman ski, *op. cit.*, p. 337.

⁹ Pentru fuga acestora și a altora din satele de la Dunăre, ca și pentru măsurile cerute de spătarie, vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 311, 371, 382, 608 și 629.

¹⁰ S. Iancovici, *Fuga locuitorilor din ostroavele Dunării din cauza exploatarei boierești (1833—1834)*, în « Studii », XIII, 1960, nr. 4, p. 165 și 169—170.

(Kapitanovți, azi Evdochia). Cei mai mulți (137 de familii) trecuseră din plasa Salcia¹. Treceau peste Dunăre ale locuitorilor din ostroave au continuat și la începutul anului 1833. În februarie fug băjenarii, dar mai ales pămîntenii din Hotarul, Orlea și Islaz, în martie alții din Izlaz, Verdea și Cozolea, în vară cei din Gîrla Mare, înmulțind numărul celor așezați peste Dunăre în satele amintite, la care se adaugă: Novoselo, Racovița, Bregova, Virf, Gînzova în regiunea Vidinului, mai mulți trecînd în Serbia la Raduevaț, Bukovcea ș.a. Fuga pămîntenilor, atît din sate, cît și din ostroavele de pe toată linia Dunării continuă. Astfel, în primele cinci luni ale anului 1833 numai din ostroavele ce țineau de ocîrmuirea Brăilei fugiseră 147 de familii (83 de pămînteni, celelalte de băjenari români și bulgari). Impresionantă este fuga locuitorilor din Ostrovul Mare². În urma acestor treceri, Vornicia a cerut tuturor ocîrmuitorilor județelor de la Dunăre să ia cele mai aspre măsuri împotriva fugărilor, amenințînd că ultimii « cu moarte se vor pedepsi după pravilele carantinești, spre pilda și altora răi cugetători »³.

Revenind însă la întoarcerile pe cale legală, constatăm că multe din ele se făceau în urma activității perseverente duse de Halil-bei în țară. La 25 februarie 1832, acesta anunță Vistieria că din cauza iernii trecerile în Bulgaria s-au oprit, dar că băjenarii din județele Teleorman, Olt, Romanați și Mehedinți sînt acum gata de plecare. În ajutorul acestora veniseră trimiși speciali și din partea pașei din Nicopol. Ca urmare, Vistieria anunța ocîrmuirile și carantinele să nu facă băjenarilor nici un fel de greutate⁴. Halil făcea intervenții și pentru cei din județul Ilfov⁵, ca și pentru cei din județul Rîmnicu-Sărat (52 de familii din satul Voitin și 9 din Șindrilita), ducînd cu ei și vite și trecînd Dunărea pe la Brăila⁶. Tot pentru băjenarii din Ilfov (satul Gostilele) intervenea și mitropolitul de la Cerven (probabil grec)⁷.

La porunca lui Ibrahim-aga, « orînduitul lui Halil-bei », cele 411 familii de băjenari cite înregistrează catagrafia lui Kiselef din 1831 în județul Romanați au fost chemate la ocîrmuire ca să arate dacă vor să plece sau să rămînă. Operația a durat aproape toată luna, deoarece oamenii se prezentau pe rînd. Ibrahim i-a cercetat pe fiecare « cite unu, unul », făcînd liste pentru ambele categorii. Ocîrmuirea județului arată însă Vistieriei că cei mai mulți dintre cei ce vor să plece « nu sînt bulgari, precum porunca cinstitei Vistierii glăsuește, ci români din cei trăiți aici în țară pînă la satele de margine și apropiate de Dunăre, care mai înainte, după vremi, trecînd peste Dunăre din firească obișnuință, s-au statornicit acolo pînă ce împreună cu bulgarii au trecut aici în țară, unde de mai înainte au fost statornici ». Toți cei ce voiau să se întoarcă arătau însă că, avîndu-și bucatele pe cîmp, vor să plece la toamnă sau să-și « lase vechili aici », care să le treacă peste Dunăre sau să le vîndă. Pe de altă parte, ocîrmuirea nu voia să dea drumul decît bulgarilor. Vistieria porungea însă

¹ *Ibidem*, p. 167. Unele din sate au și azi, în parte sau în majoritate, populație românească. Vezi M. Popescu-Spineni și C. Noe, *Les roumains en Bulgarie*, Craiova, 1939, p. 62—63.

² Pentru fuga locuitorilor ostroavelor și pentru întoarcerea unora vezi S. Iancovici, *op. cit.*, p. 171 și urm. Pentru satele din jurul Vidinului, în care aceștia s-au așezat, vezi M. Popescu-Spineni și C. Noe, *op. cit.*, p. 63 și urm.

³ Romanowski, *op. cit.*, p. 338.

⁴ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 252. În martie, pașa Nicopolei cerea să se caute fugarii ascunși la Caracal, Rușii de Vede și Gîrla, (*ibidem*, f. 431).

⁵ *Ibidem*, f. 274.

⁶ Vezi doc. turcesc (*ibidem*, f. 352, precum și f. 340).

⁷ *Ibidem*, f. 395—396.

să nu facă nici o deosebire. Aceasta probabil la o nouă intervenție a pașei din Nicopol la Kiselef. Cererea pașei, care se plîngea că ocîrmuirea lasă să plece doar pe bulgari, « iar pe cîți dintre dinșii sînt rumâni îi poprește », este însoțită de o afirmație categorică. Românii, arată acesta, trebuiau lăsați să se întoarcă, deoarece « lăcuiitorii după malul drept al Dunării din vechime au fost rumâni ».

Din cele 411 familii înscrise în catagrafie ca băjenari, 105 au arătat că vor să plece. În afară de acestea, alte 42 de familii de băjenari, neînscrise în catagrafie (fie din dorința lor, fie din scăparea comisiei), voiau și ele să plece, după cum alte 22 trecuseră Dunărea pe furiș încă mai dinainte. Adică, pînă în toamna anului 1832 din cele 411 familii de băjenari se reîntorsestră vreo 160. Din listele care s-au păstrat se vede clar că toți aceștia erau, aproape fără excepție, români. Ei au trecut Dunărea pe la Rahova și Izlaz ¹.

Deoarece în iunie 1832 ocîrmuirea județului Dolj arătase Vistieriei (și aceasta la rîndul ei lui Halil) că dintre băjenarii de aici nimeni nu dorea să se întoarcă, la 17 iulie Ibrahim-aga trecea în acest județ ². Determinînd să plece unele familii, s-au ivit totuși greutăți. Mulți se căsătoriseră aici și pe aceștia Vistieria nu-i mai lăsa să plece. În sfîrșit, se lua și vamă la cerealele cu care plecau ³. Toate acestea fac ca pașa Nicopolei să intervină în mai multe rînduri. Astfel, la 30 iulie 1832, Husein, caimacamul muhafizului de Nicopol, reamintea lui Kiselef că raialele trecute la nord de Dunăre și invers trebuiau repatriate. Cu toate acestea el nu va da drumul românilor din jurul Nicopolei să plece, deoarece unele raiale sud-dunărene erau reținute « de boierii din București » ⁴. Alte intervenții turcești se făceau în august, septembrie ⁵ și octombrie ⁶.

Cererile de întoarcere pe cale legală sînt destul de numeroase în 1832. Le înaintează și acum mai ales cei originari din Karnobat, stabiliți în satele din județele Ilfov, Vlașca și Brăila ⁷. Alte cereri fac 11 familii din Iambol, venite din Basarabia și care stătuseră un timp la Brăila ⁸. Cele mai multe provin din satele județului Ilfov: Găneasa ⁹, Surlari (39 de familii), Spanțov, Mănăstirea, Chiseletu (54) ¹⁰, Brănești ¹¹ (29), Fundulea ¹², Afumați, Cățelu ¹³, majoritatea bulgari. Alături de ei cer să plece circa 70 de familii de turtucăieni de la Chirnovi, foarte mulți români, după cum arată numele lor (Gheorghe Șoricel, Ion Stuparu, Vintilă sin Stan etc.) ¹⁴. Este adevărat că nu toți cei care ceruseră sau primiseră învoirea să plece au trecut peste Dunăre. Din cele 63 de familii

¹ Pentru satele din Romanai și familiile plecate din fiecare, ca și pentru numele băjenarilor, *ibidem*, f. 657—660.

² *Ibidem*, f. 661; Arh. st. Craiova, *Prefectura*, dos. 5 029/1832, f. 4.

³ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 677—678.

⁴ Documentul turcesc la Arh. st. Buc., XIV/1629.

⁵ Pentru corespondență de acest fel vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 683—696.

⁶ Traducerea grecească a documentului turcesc (plîngerea pașei din Nicopol) (*ibidem*, f. 721); vezi și f. 720, 722; vezi și *Dos.* 3 178/1834, f. 503.

⁷ Astfel, 12 familii așezate la Chirnovi, Valea Dragului și Tinganul (martie 1832, *ibidem*, f. 462); alte 24 stabilite la Afumați, Cățelu, Gruicul, Călnău (august 1832, f. 525); alte 16 familii din Giurgiu (f. 528) și alte 4 familii din Plătărești (f. 564). Pentru cei de la Brăila, vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 528 și 576. Pentru cei de la Scorțaru, f. 458 (25 de familii).

⁸ Arh. st. Buc., dos. 3 178/1834, f. 478, 528 și 541.

⁹ Arh. st. Buc., dos. 3 201/1831, f. 461.

¹⁰ *Ibidem*, f. 479 și 499.

¹¹ *Ibidem*, f. 504—506.

¹² *Ibidem*, f. 526.

¹³ *Ibidem*, f. 697.

¹⁴ *Ibidem*, f. 548 și 618. Lista numelor la f. 619.

de la Chirnovi au luat bilete de plecare doar 54, iar efectiv au trecut peste Dunăre, în ianuarie 1833, doar 38 de familii¹. Pentru 19 familii din satul Kusui, ținutul Rusciukului, stabiliți în parte la Luica, precum și pentru alții din același ținut, pașa din Rusciuk scria la Poartă. Aici se aflase că generalul Kiselef răspunsese afirmativ cererii ambasadorului rus, înlesnind întoarcerea. Vizirul propunea ca pentru acei băjenari care nu puteau reveni peste Dunăre din cauza unor datorii contractate în țară să se alcătuiască liste detaliate (cu numele tuturor membrilor familiei și ale satelor în care locuiau acum), în scopul plătirii acestora « într-un fel oarecare, pentru ca și ultimii să se reîntoarcă la vechile lor locuințe, pentru prosperarea țării și a poporului »².

Numărul mare al cererilor de întoarcere a determinat Divanul să oprească temporar împărțirea acelor bilete date băjenarilor (vezi mai jos p. 111, 113) prin « deputatul » Vasile Nenovici. La solicitarea acestuia se răspundea că urma să se aștepte pînă se vor încheia plecările peste Dunăre, după care se vor reîncepe distribuirea lor prin ocîrmuiri³. Dacă, pe de o parte, privilegiul acordat negustorilor și meseriașilor bulgari a oprit plecarea unora, în schimb anunțarea de către Poartă a unor noi scutiri de dări⁴ pentru băjenarii care se vor mai întoarce i-a determinat, în special pe țărani, să persiste în cererile lor de plecare. De aceea numărul acestora continuă să fie mare și în 1833. Pe de altă parte, cei ce nu reușiseră să plece în 1832 revin cu plîngerii la ocîrmuire, la Vistierie sau la Kiselef; de asemenea găsim și cereri noi. În fruntea tuturor se află și în acest an tot băjenarii din județul Ilfov, din satele Afumați⁵, Ulmeni⁶, Dudești⁷, Cățelu⁸, Chiajna⁹, Gostilele¹⁰, Găneasa¹¹, 38 de familii de « silis-

¹ *Ibidem*, f. 746.

² *Документи...*, p. 163.

³ Într-un raport către Kiselef se afirma că Nenovici ar fi dorit ca la distribuirea biletelor « să poată lua de la dinșii (băjenarii) vreo plată ». Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 299. Că Nenovici lua o plată oarecare de la băjenari este adevărat. Cu toate că s-a îngrijit de conaționali săi, la moartea sa în toamna anului 1834, vreo 30 de băjenari, îndemnați după cit se pare evident de cunoscutul Atanasie Nekovici, nu-i recunoșteau acest merit. În cererea lor adresată domnitorului Alexandru Ghica la 9 octombrie 1834, rugîndu-l să-l numească deputat pe ultimul, afirmau textual: « ... Ni s-au orînduit deputat un Vasile Nenovici, carele își căuta folosul său, adică să strîngă pînă fieșcare an de la noi vro taleri șase de fieșcare familie, precum noi ne învoisem să-i dăm, iar dreptățile noastre la judecări și altele între noi nu le îngrijea nici într-un chip, din care pricină mulți bulgari s-au întors înapoi peste Dunăre... [și] fiindcă acel deputat Vasile Nenovici au răposat și avem bună nădejde în acest deputat Athanasie Nekovici, fiind om cu bun cuget către acest norod... », rugau să le aprobe alegerea. Cererea începea cu laude la adresa lui Nekovici, care se îngrijise atît de bine de emigranții din timpul războiului 1806—1812. Datele arătate în acest sens în cerere nu le puteau cunoaște băjenarii, ci numai Nekovici, la îndemnul și cu ajutorul căruia s-au și redactat. Arh. st. Buc., dos. 5 740/1834, f. 509. Nenovici a fost acuzat că ar fi luat bani de la băjenari pentru a le obține permise de întoarcere. S-a făcut chiar o anchetă, dar autoritățile n-au putut dovedi nimic. Pentru activitatea lui At. Nekovici în sprijinul emigrației bulgare din 1806—1812 la care se face aluzie aici, vezi C. Velichi, *Emigrarea bulgarilor în Țara Românească...*, p. 37 și urm. Vezi și *idem*, *Activitatea politică a emigrației bulgare din Țara Românească...*, p. 27—51.

⁴ După asigurările date valului Silistrei, băjenarii ce se întorceau erau scutiți pe timp de un an de « impozite ordinare » și pe doi ani de impozitul « dgizie », *Документи...*, p. 184.

⁵ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 929.

⁶ *Ibidem*, f. 880—881. Originari din Karnobat (18 familii). Aveau multe vite și în special oi (1 300). O familie avea 520, alte trei cite 180, altele 165 etc. Vezi și f. 1 108, 1 117, 1 118. Unii plecau cu mai multe vite decît veniseră în 1828.

⁷ *Ibidem*, f. 905.

⁸ Cele 30 de familii din acest sat aveau de asemenea multe oi (*ibidem*, f. 946—948).

⁹ *Ibidem*, f. 987.

¹⁰ Originare din Karnobat (19 familii) (*ibidem*, f. 1 063—1 067).

¹¹ *Ibidem*. f. 1 385—1 386.

treni» așezate la Plătărești, Tunari, Dragomirești¹, 25 de familii mai ales din Karnobat stabilite la Ileana², 24 de familii de «silistreni» așezate la Ciocănești³ și Orăști⁴ ș.a. Dintr-un raport trimis Vistieriei se vede că pe la o singură carantină trecuseră peste Dunăre 70 de familii din județul Ilfov. Cereri de întoarcere respinse de Divan făcuseră și unii dintre bulgarii așezați încă din 1809—1810 în multe sate din județul Ilfov sau din Teleorman⁵.

În iunie 1833, băjenarii din satele județelor Olt și Teleorman — Spătărei, Vișoara, Licurici, Părul Rotund, Rădoești și Butculești — cer să plece. Vistieria trimisese însă ocîrmuirii catagrafia din 1831 și mulți nu se găseau înscriși într-însa, ceea ce arată fie o scăpare a comisiei, fie așezări mai vechi. De aceea li se cerea plata dărilor. Aceasta a determinat pe băjenarii din satul Licurici să «săvîrșească zurbalie asupra suptocîrmuitorului sîrind cu topoarele cînd li se cerea militari»⁶. Cererile sînt repetate în iulie, adăugîndu-se apoi și unele familii din Caravaneți, Brebeni, Găurici (25 de familii), Ipotești (60 de familii), Calomirești (25), Mitropolia (Nanov) (44). După numeroase cercetări și liste s-a dovedit însă că cei din Ipotești veniseră în țară în 1803, că 20 de familii din Brebeni se așezaseră în acest sat în 1825 și numai opt familii se stabiliseră aici în 1829. Ca atare, Vistieria nu-i lăsa să plece decît pe cei ce erau cu adevărat băjenari, adică veniți după 25 aprilie 1828, și puteau dovedi acest lucru. Toți erau de pe marginea Dunării, din părțile Vidinului, Rahovei și Nicopolei.

Cereri de plecare dăduseră în 1833 și băjenarii din județul Ialomița: 41 de familii din satul «numit de noi (băjenarii) Mîrleanul», precum și alte 11 așezate la Cadîna, 32 de familii din Păpureni «ce-i zice Ostrovul Nicolii» și 45 de familii din Ceacul. Ultimii, toți bulgari, trecuseră la nord de Dunăre de pe malul vecin în aprilie-mai 1828 și, făcîndu-și case, și-au împlinit «ei singuri o siliște ce se zice Ceacul», după cum scrie ocîrmuirea județului către Vistierie, arătînd astfel înființarea acestor două așezări (Mîrleanul și Ceacul). Cei din Mîrleanul și din Păpureni erau însă în mare parte români. Pînă la urmă, chiar dacă unora li s-au dat bilete de plecare, destui au fost cei care s-au răzgîndit și au rămas pe loc. De pildă, din cele 11 familii din Cadîna, 9 au declarat că vor să rămînă în țară⁷.

În sfîrșit, cereri mai puține au adresat în 1833 bulgarii așezați prin satele județelor Vlașca (2 familii din Grosu și 52 din Oinac și Giurgiu)⁸ și Rîmniceu-Sărat—25 de familii din Bagna ce se întorceau la Babadag⁹, după cum alte familii

¹ Arh. st. Buc., dos. 3 178/1831, f. 566; *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 1 198—1 199.

² Arh. st. Buc., dos. 3 178/1831, p. 581 și 636.

³ *Ibidem*, f. 662—664.

⁴ Arh. st. Buc., dos. 3 201/1831, f. 908.

⁵ Încă din 1832 ceruseră reîntoarcerea 60 de familii din Brănești. Ele revin în 1833 alături de cele din Valea Dragului, Vărăști, Fundeni, Dudești, Afumați, Călnău, Domnești de jos, Tunari, Grisu și Jilava. Dat fiind că acum erau birnici obișnuiți ai țării, cererile lor nu au fost admise. Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 178/1831, f. 524 și 586. Cei din Brănești cereau să plece deoarece «de la întocmirea Regulamentului încoace nu mai putem trăi din pricină că ni s-au strîmtoat locurile». Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 876.

⁶ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 876.

⁷ Pentru băjenarii din Ialomița, *ibidem*, f. 754, 819—821, 962—964, 968, 969, 1 081—1 083, 1 133 și 1 233. Lista familiilor din Ceacu la f. 911, 1 081—1 083, a celor din Mîrleanul la f. 1 086—1 087, a celor din Păpureni la f. 1 135—1 136. Vezi și dos. 3 178/1831, f. 657—658.

⁸ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 895—896. Mulți erau din Karnobat. Aceste familii n-au plecat imediat și între timp unele s-au răzgîndit, rămînînd în țară și în 1834. Cele 50 de familii din Vlașca aveau 3 180 de vite mici și mari (f. 1 421 și 1 478—1 480).

⁹ Arh. st. Buc., dos. 3 178/1831, f. 594.

din Focșani ceruseră și ele să plece¹. Alți băjenari se judecă cu proprietarii, ca la Dudești² sau la Scorțaru, ultimii cerînd, în cazul în care nu li se face dreptate, să li se dea voie să plece peste Dunăre³. Cauzele întoarcerii rămîneau tot abuzurile zapciilor, proprietarilor și mai ales ale arendașilor, chiar dacă băjenarii nu le arătau totdeauna în cererile lor, invocînd alte motive, cum era faptul des întîlnit că «nu le priște clima».

Cunoscînd adevărata situație și văzînd numărul mare al celor ce plecau, Sfatul administrativ al țării a luat, la 19 iunie 1833, o hotărîre care lărgea puțin «Așezămîntul» din 1830. Arătînd că se puteau întoarce cei ce dovedeau că sînt veniți în țară în timpul și în urma războiului și nu sînt trecuți în capitația vreunui sat, se preciza acum că aceia care sînt «strîmtorați din partea proprietarilor vor putea să se statornicească în domenurile statului, unde vor fi apărați și de plată în curgerea asidosiei lor». Mai mult chiar, generalizîndu-se promisiunile făcute celor de la Focșani, se sublinia că în curs de șapte ani vor fi apărați «de toate datoriile proprietății», scutirea putîndu-se extinde chiar pe zece ani pentru cei ce vor rămîne. Stăpînirii urma să i se dea numai «legiuita dijmă» pe semnăturile ce vor face, capitația plătîndu-se bineînțeles pe jumătate. Pe lîngă faptul cunoscut că băjenarii se puteau întoarce cu vitele cu care intraseră în țară plătînd vamă doar pentru cele ce le aveau în plus, hotărîrea Sfatului administrativ adăuga că aceia care nu au venit cu vite sau nu pot face dovada celor cu care au venit, pot trece peste Dunăre o vacă (bivoliță), doi boi (bivoli) și 30 de oi cu prăsila lor⁴. Se pare însă că nici aceste avantaje n-au convins pe băjenari, deoarece cererile de întoarcere continuă.

Plecarea peste Dunăre a băjenarilor îl preocupa și pe Kiselef, care la începutul lunii august cerea Vorniciei dinlăuntru să-i arate cîți bulgari au intrat în țară, cîți au plecat și cîți au rămas. Răspunsul primit se va analiza în partea finală a acestui articol, pentru a putea fi confruntat cu alte date. Cererile de plecare au devenit și mai numeroase, datorită faptului că de la 1 ianuarie 1834 băjenarii trebuiau să plătească și ei capitația pe jumătate. Această împrejurare a fost folosită de turci, care acționau prin agenții lor. Astfel, la 24 iulie 1834, un preot anume Nicolae, care venise de peste Dunăre în 1833, «a înșelat pe băjenari de au trecut peste Dunăre înapoi» împreună cu el. În 1834 venise din nou «ca să spargă alte șase sate», încercînd printre altele să atragă 42 de familii de pe moșia Cățelu și alte familii de pe moșia Dudești, ambele ale căminarului Ștefan Moscu. La reclamațiile ultimului, Visteria a arătat că aceste familii făceau parte din cele 150 pentru care pașa Rusciukului intervenise la Alexandru Ghica. Într-adevăr la 5 iunie, secretariatul Sfatului administrativ scria Vistieriei despre aceste familii, trimițîndu-i și traducerea grecească a «mehtupului» (scrisorii)⁵. A doua cerere a pașei, în același sens, a fost adresată domnitorului în august 1834⁶. Ca urmare, aceste 150 de familii au cerut să se întoarcă «la cea dintîi lăcuință a lor», adică peste Dunăre. Majoritatea băjenarilor care

¹ Pentru cei de la Focșani, *ibidem*, f. 666; vezi și dos. 3 201/1831, f. 786—787 și 892; vezi și lista celor 35 de familii de la Focșani care puteau să plece, la f. 1 008. Pentru reîntoarcerea băjenarilor din alte părți ale țării, f. 772—773, 854, 856, 1 017, 1 144, 1 145, 1 154, 1 194, 1 287, 1 376 ș.a.

² Pentru procesul celor de la Dudești, Romanowski, *op. cit.*, p. 342 și urm.

³ *Ibidem*, p. 373 și urm. Vezi și Arh. st. Buc., dos. 3 201/1831, f. 1 282.

⁴ Arh. st. Buc., dos. 3 201/1831, f. 839 și 892.

⁵ Vezi traducerea grecească a acestui document turcesc la Arh. st. Buc., Vistieria, dos. 3 201/1831, f. 1 419.

⁶ Arh. st. Buc., Vistieria, dos. 5 740/1834, f. 52, 57, 71, 73—74, 110 și 234.

doreau să plece proveneau din satele județului Ilfov : Gostilele și Ileana Trăsniî ¹, ca și din Ulmeni (19 familii) Chiajna (43), Afumați (38) ².

Formalitățile de plecare durau însă mult. Cererea ultimilor fusese înaintată în iulie, iar trecerea peste Dunăre, prin carantina Călărașilor s-a făcut abia în noiembrie. Între timp, băjenarii din aceste sate își repetau cererile și plecarea lor antrena și pe alții. Întîlnim cereri din partea unor familii de slivneni ³, din partea băjenarilor așezați la Brăila și la Baldovinești ⁴ (Brăila), a bulgarilor catolici de la Cioplea, Popești ș.a. Ultimii cereau să plece deoarece « de la întocmirea Regulamentului [organic] ne vedem foarte strîmtorați de către toate... fiind supuși la niște asemenea grele răspunderi... pentru proprietari » ⁵. Este adevărat că, mai ales pe baza privilegiilor și făgăduielilor făcute de turci, se crease un adevărat curent de reîntoarcere, de care, uneori, se lăsau influențați acum, ca și mai tîrziu, și unii români veniți de peste Dunăre. Astfel, cinci familii de « moldoveni », care veniseră din Turcia de patru ani (deci din 1829), cereau și ei să plece. Ca și în unele cazuri ale băjenarilor bulgari, în cel de față motivul real nu era sărăcia, atît de des invocată. Din cele cinci familii de moldoveni una poseda 30 de vite cornute mari și 70 de oi, alta 20 de cornute mari etc. ⁶. Și de astă dată unii băjenari bulgari, deși obținuseră învoirea de plecare, ajunși la Dunăre se răzgîndeau și renunțau să treacă fluviul, arătînd că vor să rămînă în țară ⁷. În sfîrșit, alți băjenari, originari din sudul Bulgariei (regiunea Iambol) sau chiar din părțile Adrianopolului, primind învoirea să plece, nu revin în vechile lor localități, așa cum ne atestă documentele turcești, ci se așază pe malul drept al Dunării, pentru ca în orice eventualitate nefavorabilă să treacă Dunărea înapoi ⁸.

Turcii însă se asiguraseră și de acest lucru și, de comun acord cu Alexandru Ghica, fugarii dintr-o parte sau alta a Dunării trebuiau readuși cu concursul autorităților ambelor țări. Astfel, fugari români din satele Corabia, Gîrla și Izlaz (Romanai) trecuseră peste Dunăre în părțile Nicopolei. Potrivit înțelegerii cu musulmul de acolo, s-au trimis din țară « gonaci » care să-i caute în satele știute sau în altele. Alexandru Ghica intervenise și obținuse același drept « și pe viitorime » ⁹. La fel se proceda și cu fugarii din Turcia. Astfel, la 16 iulie 1834, cinci familii (17 inși) fug peste Dunăre la noi și sînt prinse în dreptul pichetului Frecăței. Alte două familii fug din satul Cochirleni și trec în ostrovul Nicolî cu gîndul de a ajunge în satul Păpureni. Autoritățile românești au ordin să nu-i primească însă decît în cazul cînd sînt fugari mai vechi în țara noastră

¹ *Ibidem*, f. 210—214 (43 de familii din satul Gostilele și 55 din Ileana Trăsniî, care au trecut în noiembrie 1834 pe la Călărași).

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 1 454—1 456, unde se dă lista lor și numărul vitelor. Pentru alte cereri de plecare, vezi f. 1 395, 1 449 ș.a.

³ *Ibidem*, Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 5 740/1834, f. 142—144, 348 și 485—489; Roman ski, *op. cit.*, p. 488.

⁴ Arh. st. Buc., dos. 5 740/1834, f. 159, 164—165, 180 și 236.

⁵ Pentru alte plecări vezi același dosar 5 740/1834, în care s-au păstrat cererile băjenarilor. În afară de cele individuale, vezi și f. 20, 48, 87, 107, 114, 157, 210—214, 348, 426, 466, 498 ș.a.

⁶ *Ibidem*, f. 651—652.

⁷ *Ibidem*, f. 237—238, 277, 301, 327, 329, 370, 453, 466, 565—566 și 889. Mai tîrziu, în august 1835, Departamentul dinlăuntru arăta Vistieriei că în orașul Giurgiu se află o mulțime de bulgari care nici capitație nu plătesc, nici nu trec peste Dunăre, deși au bilete de plecare. Deoarece băjenari în această situație se aflau și prin alte orașe ale țării, se cerea tuturor ocîrmuitorilor să facă cercetări în acest sens (*ibidem*, f. 973).

⁸ Vizirul către valiul Silistrei, în *Документи...*, p. 212 și 231.

⁹ Arh. st. Buc., dos. 5 740/1834, f. 573—574.

sau vin cu învoirea turcilor, deoarece altfel, « la orice cerere, trebuie să fie predați înapoi »¹. Excepții se fac de ambele părți doar atunci când este vorba de persoane singure, fără familie, de bătrâni, văduve etc.².

Cererile de reîntoarcere pe care băjenarii le-au înaintat în 1834 au fost numeroase și din cauza noilor scutiri de dări pe care Poarta le-a acordat în acest an. De astă dată sultanul mersese și mai departe. Astfel, celor 15 familii revenite în regiunea Nova-Zagora li se dăduse chiar contravaloarea bunurilor lăsate la plecarea lor (case, vii etc.), în sumă de 200 de pungi de bani³. Această veste s-a răspândit repede la nord de Dunăre, determinând noi încercări de reîntoarcere.

Spre sfârșitul lunii octombrie, pe cererile de plecare ale băjenarilor apare însă rezoluția: « Fiindcă întoarcerea bulgarilor au încetat din poruncă, să stea la delă »⁴. Într-adevăr, la 5 noiembrie Vistieria prezenta domnitorului Alexandru Ghica o situație clară: numărul băjenarilor era cunoscut fie din condicile carantinelor (pentru cei ce trecuseră prin ele), fie mai ales din obșteasca catagrafie. (Este vorba de cea din 1831, a lui Kiselef.) Deoarece întoarcerile, mutările ș.a. fuseseră numeroase, se făcuse o nouă catagrafie pentru ca cei « în ființă » în diferite sate și orașe să înceapă a plăti de la 1 ianuarie 1834 capitația pe jumătate, potrivit « Așezământului » din 1830. Intervenind însă pașa Rusciukului, trecuseră înapoi în Bulgaria încă peste 300 de familii⁵ și numărul cererilor creștea, iar încasările statului scădeau. De aceea, oprind deocamdată întoarcerile, Vistieria cerea domnitorului să dea o poruncă specială în acest sens, ceea ce s-a și făcut la 17 noiembrie 1834⁶. Intervențiile insistente ale Porții l-au silit însă pe Alexandru Ghica să facă unele excepții⁷.

În sfârșit, cu toată porunca dată, cereri de plecare au continuat să fie înaintate și în anii 1835, 1836 și 1837, ba chiar și după această dată. Noile motive invocate erau scutirile de dări acordate de Poartă, precum și înapoierea pământurilor și caselor tuturor celor ce se întorceau în satele și orașele de unde plecaseră. Acest fapt arată că voiau să se înapoieze mulți dintre aceia care avuseseră în Bulgaria o oarecare stare. Sultanul a recurs însă și la o altă măsură — de astă dată represivă — și anume scoaterea în vânzare a tuturor bunurilor imobile aparținând celor ce nu voiau să se întoarcă. În același timp, intervențiile la Alexandru Ghica nu încetau. Pentru familiile din Sliven marele vizir seria în mod special domnitorului la 16 noiembrie 1836⁸. Alexandru Ghica a răspuns imediat că va cerceta « modul în care au trecut în Țara Românească, după care le va căuta, le va aduna și va începe să le trimită în locurile de baștină »⁹. Deși înțelesese foarte bine că vizirul se referea la cei trecuți peste Dunăre din 1828 încoace, răspunsul său lăsa să se întrevadă că nu putea fi vorba de unii ca atare, ci doar

¹ *Ibidem*, f. 25, 27 și 31—32.

² *Ibidem*, f. 879 ș.a.

³ *Документи*, p. 196.

⁴ *Arh. st. Buc.*, Dos. 5740/1834 f. 521, pe cereri date începînd cu ultima decadă a lunii octombrie.

⁵ *Ibidem*, f. 588.

⁶ La această dată se anunța Vistieria că din poruncă domnească s-a oprit întoarcerea băjenarilor care au intrat în condicile Vistieriei (f. 645). Numai în octombrie și noiembrie 1834 (cu învoiri obținute înainte de 24 octombrie) și numai prin carantina Călărași au trecut 123 de familii, în afară de cei plecați prin Giurgiu sau prin alte părți.

⁷ *Ibidem*, f. 509, 514 și 516. Vezi și intervenția Porții către Alexandru Ghica, în *Документи...*, p. 211. Vezi și *Arh. st. Craiova, Prefectura*, dos. 5 875/1834, 4 725/1835, 2 966/1836, 2 049/1837.

⁸ Scrisoarea vizirului în *Документи...*, p. 213 (doc. nr. 394).

⁹ *Ibidem*, doc. nr. 395.

de fugari din ultimii trei-patru ani. Avînd interesul să-i rețină în țară, ei sînt numiți și considerați în actele interne de la 1 ianuarie 1834 încoace, adică de cînd începuseră a plăti capitația, drept « pămînteni ».

Un motiv în plus pentru intervențiile turcilor l-a oferit evacuarea cetății Silistra de către trupele rusești în același an, 1836. Cu acest prilej, așa cum arată documentele turcești, 180 de familii, mai ales de bulgari, « au fost înșelate de un ofițer rus, căpitanul Vasile, sîrb de origine, și aduse în Țara Românească »¹. Într-adevăr, urmărind aceste familii, le găsim așezîndu-se la Brăila și în satele din județul Ilfov: Fundenii Văcărescului (37 de familii), Cucuieti, Frunzănești, Plătărești, Ileana Trăsnii ș.a.². La finele lui octombrie 1836, vizirul scria domnitorului să le dea voie să se reîntoarcă, « deoarece a aflat în mod cert că unii boieri îi împiedică, dorind să-i rețină pe moșiile lor »³. De data aceasta Alexandru Ghica le-a permis întoarcerea.

În sfîrșit, dacă mulți dintre băjenarii care ceruseră să se reîntoarcă pînă la urmă au renunțat, slivnenii mai bogați au folosit și alte căi, recurgînd la ajutorul, bineînțeles plătit, al influentului boier, vistierul Al. Vilara. Aceasta se vede din faptul că de la o vreme Vistieria nu le mai respinge cererile, ci le adună pentru a le supune Sfatului administrativ⁴. Probabil din îndemnul lui Vilara, 100 de familii din Bereasa fac la 9 octombrie 1837 o nouă cerere, de astă dată un adevărat memoriu⁵, pe care același notează că s-ar putea face o excepție. Interesele marii boierimii erau însă mai puternice și, dominînd în Sfatul administrativ, acesta dădu la 23 decembrie 1837 un « Jurnal », prin care se arată că « dacă s-ar da voie la toți aceia ca să iasă dă aici din Prințipat, apoi să va pricinui îndestulă zmăcinare și să va aduce statului pagubă nu puțină și pustiire locului ». Subliniindu-se că băjenarii au avut timp trei ani de zile să se decidă dacă vor să se întoarcă sau nu, s-a luat hotărîrea să nu se mai primească nici o cerere de întoarcere⁶. Totuși, mai tîrziu și această hotărîre a fost călcată. Prin jurnalul Sfatului administrativ din 9 septembrie 1839 au primit învoire să se reîntoarcă 258 de familii de slivneni, plătiind însă statului o despăgubire. Pînă la urmă însă, vreo 75 de familii au renunțat. Întîlnim de asemenea și alte cazuri de reîntoarceri⁷.

Catagrafiile din perioada 1830—1838. Divanul săvîrșitor a dat o mare atenție înregistrării băjenarilor care intrau în Țara Românească. Pe de o parte se alcătuiau catastife la cele trei carantine, pe de alta isprăvnicatul străinilor și isprăvnicatele de județe erau înștiințate la 15 mai 1830 să alcătuiască fiecare cîte un catastif special, « cu arătarea pe larg pã la ce locuri și la ce zi a lunii s-au așezat fiecare »⁸. Măsura era luată pentru ca, știind cînd a sosit fiecare băjenar, să fie luat după trecerea celor opt luni de scutire în evidența fiscală. La 13 iunie 1830, aceeași poruncă se dăduse și vorniciei Bucureștiului⁹.

¹ Vizirul către valiul Silistrei, în *Документи...*, p. 212.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 5 740/1834, f. 1 122—1 124 și 1 161—1 162. Urmău să se bucure de o asidosie de trei ani.

³ *Ibidem*, f. 1 256 și 1 272 ș.a.

⁴ *Ibidem*, f. 1 382 și 1 386.

⁵ *Ibidem*, f. 1 408 și 1 409.

⁶ Pentru jurnalul Sfatului administrativ nr. 1 410 din 23 dec. 1837, *ibidem*, f. 1 410.

⁷ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 788/1839, f. 2—12 și 23, unde se dă jurnalul și listele de familii.

⁸ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 67—68.

⁹ *Ibidem*, f. 141.

Catagrafiile pe județe, orașe și catagrafiile carantinelor. Aceste măsuri ale Divanului nu au putut să fie executate întocmai, deoarece multor băjenari li s-a pierdut urma, fie pentru că au plecat neînsoțiți de la carantine, fie pentru că s-au așezat provizoriu într-un sat sau oraș, după care au plecat cu, sau mai ales fără știința autorităților în alte locuri etc. Totuși, unele județe au început să alcătuiască aceste catastife cerute de Divan. Astfel, la 8 iunie 1830, isprăvnicatul Buzău trimitea catastiful băjenarilor, din care se poate vedea numele, numărul membrilor de familie și meseria pe care o aveau. Până la această dată sosiseră la Buzău, unde se așezaseră însă provizoriu, 103 familii cu 624 de inși¹. Aceste catastife nu ne pot da cifre reale decât pe perioade foarte scurte. La Brăila, de pildă, deși unii băjenari declarau că rămân în oraș, noaptea fugeau, iar isprăvnicatul nu putea ține o evidență precisă, cu toate că la finele lui august afirma că o are².

Curînd după publicarea « Așezămîntului », la 22 august 1830, se reamintea tuturor isprăvnicatelor de alcătuirea catastifelor care trebuiau înaintate Divanului la finele lunii septembrie³, cînd se credea că trecerea băjenarilor se va încheia.

Kiselef însuși s-a interesat îndeaproape de soarta băjenarilor, fiind unul din inițiatorii Așezămîntului din 1830⁴. Încă de la 20 aprilie cerea Divanului să-l informeze asupra trecerii și așezării băjenarilor. Întrebările sale, determinate de plîngerea băjenarilor turtucăieni care îi ceruseră să le permită întoarcerea peste Dunăre, ca și de plîngerea celor veniți de la Rahova⁵, erau precise, și anume: 1) ce înlesniri li se făceau în perioada de carantină; 2) care erau numărul celor intrați în țară pînă la acea dată; 3) dacă sînt îndrumați direct spre un anumit sat, oraș sau moșie sau li se dă voie să-și caute ei înșiși locul așezării; 4) cîți au ieșit din carantine neînregistrați; 5) cîți au rămas la carantine și ce are de gînd Divanul să facă cu dînșii⁶. La aceste întrebări Divanul n-a răspuns imediat, deoarece nici el nu era complet informat. Cum Kiselef primea mereu plîngeri⁷, la 23 august 1830 solicita din nou aceleași lămuriri⁸, repetînd iarăși cererea la 30 august. Deși nici la această dată nu avea o situație clară⁹, pentru a se putea totuși da răspuns la întrebările de trei ori repetate de Kiselef, Divanul a trimis în grabă pe Iancu Samurcaș la cele trei carantine ca să aducă informațiile cerute. În același timp și pentru același scop se scria ispravnicilor ca băjenarii așezați în fiecare județ să trimită pe ziua de 30 august la Divan cîte

¹ *Ibidem*, f. 163—167. La 23 iunie, numărul crescuse la 364 de familii, cu 947 de inși (f. 234—237).

² *Ibidem*, f. 327 și 382. Răspunsuri similare veneau și din alte județe (f. 328—329).

³ *Ibidem*, f. 326.

⁴ C. N. Velichi, *Румыно-русский помощь, оказанная болгарам эмигрировавшим в румынские княжества вследствие войны 1828—1829 гг.*, Rsl. II, Buc., 1958, p. 265.

⁵ « Fugarii orașului Rahova » (mai toți români) arătau că sînt strîmtorați « nu numai de stăpînirea pămîntenească » (organele de stat), ci și de stăpînii de moșii, « care au luat de la dînșii dobitoace ». Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 379—381.

⁶ *Ibidem*, f. 358 și 360.

⁷ Vezi pe aceea a bulgarilor din Karnobat (20 august 1830) care se aflau la București și la Giurgiu, *ibidem*, f. 384—385.

⁸ *Ibidem*, f. 434—436.

⁹ « Unde și pînă la ce locuri s-au așăzat nu i-am știut pentru că dintru început nu s-au supus orînduelii Divanului ». Se scria din nou ispravnicilor ca să continue catagrafia (*ibidem*, f. 434 și 435).

3—4 «deputați» aleși de ei înșiși¹. În sfârșit, la 4 septembrie, Kiselef primea următoarea situație:

Băjenari intrați în țară pe la carantinele:					
	Călărași	Piua Petrii	Brăila	Total	Din care
Familii:	338	1 160	852	2 350	61 trecute în Moldova

Dintre cele 2 289 de familii de băjenari, plecaseră, în locuri necunoscute, și neînsoțite de cinovnici, 566 de familii. Cele însoțite se aflau: 733 în jud. Brăila; 300 în Ilfov; 105 în Buzău; 38 în Dimbovița; 22 în Ialomița; 109 la Focșani; 94 la Ploiești și 322 la București.

Cifra de 2 350 de familii nu reprezenta însă decât numărul aproximativ exact al celor intrați prin cele trei carantine² și numai în perioada mai-septembrie 1830. Nu erau incluși nici băjenarii veniți în anii 1828, 1829 și 1830 (până în luna mai). În realitate, la această dată numărul era de peste două ori mai mare. De asemenea, nici cifrele date pe județe și orașe nu reflectau realitatea. Conștient de aceasta, Divanul adăuga că îndată după înregistrarea datelor de mai sus «cîtiva dintre dînșii, găsindu-și locuri mai bune, s-au mutat în alte județe». De asemenea, se arăta lui Kiselef că «deputații băjenarilor, pe județe, au fost chemați la Divan, unde, citindu-li-se «Așezămîntul» tălmăcit în limba bulgară și căruia i s-a făcut o largă publicitate³, «au rămas mulțămîți», cu rezerva ca să nu li se ia armele, dînd pentru aceasta chezași. În sfârșit, puținii deputați veniți au ales dintre dînșii pe Vasile Hagi Mihail, care, locuind în București, să intervină la Divan în caz de nevoie sau de vreo «strămtorare de la pămînteni». Toți «deputații ce-și vor alege pe la județe» urmau să se adreseze acestui «protector» al lor⁴.

Îndată după aceasta, Divanul a scris din nou tuturor ispravnicilor din județe ca operația de înregistrare să se facă de către dînșii, și nu de către ispravnicii străini, organele celor din urmă dînd doar ajutor. De asemenea, băjenarii care dădeau chezașii își puteau păstra și armele⁵. Kiselef însuși a cerut să stea de vorbă personal cu deputatul și protectorul tuturor bulgarilor, Vasile Hagi Mihail, pentru a afla toate nevoile lor și a lua măsuri de îndreptare⁶. Ales în această calitate de către «obștea bulgarilor veniți din Rumeli spre lăcuință în acest prințipat prin înscrisul lor», Vasile Hagi Mihail era întărit de Divanul săvîrșitor. El avea datoria să răspîndească printre bulgari textul «Așezămîntului» tradus în bulgărește și să observe, «cercetînd în taină», dacă nu cumva unii dintre dînșii, «lăsîndu-și meșteșugurile lor, să întoarcă către răul de obște».

¹ *Ibidem*, f. 418—421, 434, 436 și 470.

² Pentru tabelele luate de Iancu Samurcaș de la cei trei trimiși ai Divanului la carantine, însuși Ilie, postelnicelel de la Piua Petrii, raporta Divanului că «viind coconu Iancu Samurcaș noaptea, m-au apucat să-i dau perilipsis... cu grabă, neîngăduindu-mă pînă a se face ziuă, ci așa din așternut sculindu-mă am dat... De va fi vreo greșală la acel perilipsis nu știu. Iar catastiful adevărat ce-l voi aduce curat va dovedi, fără a avea vreo greșală...» (*ibidem*, f. 485).

³ *Ibidem*, f. 466—467.

⁴ *Ibidem*, f. 437, 468, 469 și 500.

⁵ *Ibidem*, f. 440.

⁶ Audiența a avut loc la 8 septembrie (*ibidem*, f. 496).

La 13 septembrie, Kiselef atrăgea însă atenția Divanului că Vasile Hagi Mihail era cunoscut mai mult de slivneni și nu avea o idee clară asupra situației băjenarilor din toate județele. De aceea Divanul trebuia să țină legătura și cu deputații celorlalte județe, în cazul în care aceștia fuseseră aleși. În acest sens, Divanul scria tuturor isprăvnicatelor ca bulgarii din fiecare județ să-și aleagă câte doi deputați, pe care să-i trimită la București la 25 septembrie. Kiselef cerea apoi Divanului să-i trimită « plan de acele măsuri. . . ce trebuiesc spre a se ținea în țară acești băjenari și, înduplecându-i pe dinșii a nu se întoarce în Bulgaria să depărteze prin aceasta și reaua pildă pentru ceilalți străini carii, precum îmi este știut, din pricina strîmtorărilor sînt gata toți a se strămuta în partea dreaptă a Dunării »¹.

La porunca Divanului, o serie de ispravnici ai județelor (Săcuieni, Argeș, Muscel, Olt, Teleorman, Dimbovița, Mehedinți și Vilcea) au răspuns că nu au asemenea băjenari bulgari. Alții au trimis nu deputați, ci delegați de prin sate (Afumați, Tunari, Gostilele-Ilfov). De la Brăila s-au trimis deputați bulgari și greci². Mai tîrziu s-au trimis din partea județului Rîmnicu-Sărat³.

În ceea ce privește catagrafiile cerute, unele dintre acestea au fost trimise Divanului. Astfel, catagrafia bulgarilor din Ploiești arată că aici se stabiliseră 320 de familii cu 1 656 de inși⁴. O altă catagrafie este cea a « politiei Bucureștilor ». Din aceasta se vede că pînă la 1 octombrie 1830 se așezaseră aici 151 de familii cu 446 de inși⁵. În general însă, isprăvnicatele nu s-au grăbit să trimită catagrafii, deoarece băjenarii își schimbau des așezările. Adăugăm de asemenea că voluntarii din detașamentele lui Milko Petrovici, Liprandi și G. Mamarcev, de care se îngrijea Spătăria, nu erau înregistrați în ele. Dintre aceștia, 83 de voluntari din primele detașamente, împreună cu 31 (din cei 108) ai detașamentului lui Mamarcev, se așezaseră în București. Restul voluntarilor lui Mamarcev se răspîndiseră prin orașele țării⁶.

Catagrafiile lui V. Nenovici. Deputatul bulgarilor Vasile Hagi Mihail nu s-a ocupat îndeaproape de băjenari⁷ și de aceea în locul său a fost ales Vasile Nenovici, pînă atunci numai deputat al bulgarilor din București și județul

¹ *Ibidem*, f. 512—513. Pentru poruncile Divanului la județe, vezi, de pildă pentru județul Vilcea, Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 4 083/1830, f. 13.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 515—520, 536, 540 și 670.

³ *Ibidem*, f. 670—672.

⁴ Această catagrafie este detaliată. Se arată și numele membrilor familiilor, mahalalele și casele în care s-au așezat (*ibidem*, f. 617—625). Ca număr de familii, aceasta este identică cu cea publicată în M. S e v a s t o s, *Monografia orașului Ploiești*, București (f.a.), p. 373—378. Mici diferențe sînt numai la numărul membrilor familiilor.

⁵ *Ibidem*, f. 637—641. O statistică asemănătoare a publicat Romanski, *op. cit.*, p. 243—265. Ea cuprinde toate familiile de băjenari așezate în București de la 25 aprilie 1828 și pînă la 1 septembrie 1830. Ca și în prima, se arată numele capului de familie și profesiunea, numărul membrilor familiei, ziua sosirii în oraș și casa în care s-au așezat. Cifrele celor două statistici sînt foarte apropiate. În statistica publicată, făcută pe plăși (vopsele), se arată 156 de familii (în loc de 151), la care se mai adaugă apoi 10, cu 472 de inși (în loc de 446), dintre care 14 în plasa Tîrgului, 162 în plasa Broșteni, 93 în plasa Mogoșoaia, 186 în plasa Tîrgului de afară și 2 în plasa Gorganii. Printre bulgari se găsesc un mic număr de greci. Locul de origine este rar arătat (Sliven, Karnobat, Varna, Razgrad).

⁶ Voluntarii lui Milko Petrovici erau mai ales sîrbi, ceilalți fiind amestecați. Astfel, din cei 108 voluntari ai lui Mamarcev, 37 erau români, iar 71 bulgari și greci. Pentru acești voluntari, vezi R o m a n s k i, *op. cit.*, p. 154—155 și 203—211, și Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 687—689 și 788.

⁷ Se cunoaște o intervenție a sa către Divan pentru bulgarii din Ploiești în ale căror case fuseseră încartiruiți militari. De asemenea, pentru a nu li se ridica armele cu care veniseră băjenarii de la Buzău (*ibidem*, f. 526). Demisia sa în noiembrie 1830 la f. 730.

Ilfov¹. Deoarece Nenovici era cunoscut de toți bulgarii din județele Vlașca, Teleorman și Ialomița, aceștia au cerut ca același să fie și deputatul lor². Activitatea sa a fost într-adevăr fructuoasă, Nenovici intervenind deseori la Divan în sprijinul conaționalilor săi care se plîngeau de abuzurile zapciilor, arendașilor și boierilor³. Pînă la urmă Nenovici a fost considerat ca deputat al bulgarilor din toată țara. Activitatea sa s-a desfășurat pînă în toamna anului 1834. După moartea sa, în octombrie 1834, peste 30 de fruntași ai băjenarilor bulgari au cerut ca în locul său să fie numit în aceeași calitate fostul «deputat al bulgarilor» din ultimii ani ai războiului ruso-turc din 1806—1812, Atanasie Nekovici. Din această cerere se vede că Nenovici a fost plătit de către băjenari cu cîte șase taleri pe an de fiecare familie, ceea ce reprezenta o sumă apreciabilă pentru aceea vreme⁴. Una din îndatoririle de bază ale lui Nenovici era alcătuirea unor catagrafii a băjenarilor, pe sate și județe. În acest scop, Divanul i-a dat și oameni de încredere care să meargă prin diferite sate și județe pe unde se așezaseră băjenarii⁵. Nenovici a propus Divanului ca o dată cu înregistrarea acestora să li se dea și niște bilete care să-i apere de abuzurile zapciilor. Aceasta ar fi ușurat și alcătuirea catagrafiei, deoarece băjenarii, după afirmația sa, «speriați fiind de zapcii, să ascund, fug de la un loc la altul, mai vîrtos pînă la sate. Cînd vede bolgarii că-i scrie, își iau drumul și se duc dă la casele lor și așa oamenii mei mai mult își pierd vremea umblînd după dinșii decît a face desăvîrșită treabă»⁶. Aceasta a fost și cauza pentru care cataografiile alcătuite de Nenovici n-au putut fi complete.

În aprilie 1831, Nenovici înainta Divanului primele două catagrafii, și anume a băjenarilor din București și a celor din județul Ilfov. În aceste catagrafii sînt cuprinși băjenarii veniți între 25 aprilie 1828 și 10 aprilie 1831. Nenovici n-a înregistrat familiile, ci persoanele. Potrivit catagrafiei lui, rezulta că la București se așezaseră în această perioadă 1 475 de băjenari⁷, ceea ce însemna că în intervalul octombrie 1830 — aprilie 1831 mai sosiseră încă 1 000 de inși (față de cei 472 sau 446 dați de statisticile anterioare referitoare la perioada 25 aprilie 1828 — 1 octombrie 1830).

Catagrafia județului Ilfov arată că în perioada 25 aprilie 1828 — aprilie 1831 se așezaseră în satele de aici 4 527 inși, adică circa 900 de familii⁸, răspîndiți pe sate și plase astfel: *plasa Dîmboviței de jos*: Dudești 425, Cățelu 243,

¹ Divanul îl întărea la 22 octombrie 1830 (*ibidem*, f. 686).

² *Ibidem*, f. 697 și 699.

³ *Ibidem*, f. 709—712, 727, 728, 730—732, 737, 786, 787, 792, 793, 844, 846, 856, 857 și 875.

⁴ Arh. st. Buc., *Vistiaria*, dos. 5 740/1834, f. 509. De altfel, Nenovici poseda încă înainte de războiul din 1828—1829 o moșie în județul Teleorman. Vezi hotărnicia din 25 iunie 1826 la Muzeul orașului București, LVI/3, nr. 3 057, 12 744. (cota nouă 1 667.)

⁵ Arh. st. Buc., *Vistiaria*, dos. 162/1830, f. 686, 696, 843 și 846—849. Dintre aceștia au fost Tănase Nicolau în jud. Ilfov, Vlașca, Teleorman și Olt, Iancu Macovei în jud. Ialomița și Buzău, Gheorghe Ivanovici în jud. Rîmniceu-Sărat ș.a.

⁶ *Ibidem*, f. 844.

⁷ Statistica lui Nenovici, care pentru orașul București poate fi socotită aproximativ completă și exactă, este amănunțită. Băjenarii sînt dați pe plase sau vopsele (156 în plasa Tîrgului, 467 în plasa Broșteni, 533 în plasa Tîrgului de afară, 51 în plasa Gorgani și 248 în plasa Mogoșoaia). Se arată numele băjenarilor, la cei mai mulți locul de origine și profesiunea, numărul de bărbați, femei, băieți, fete și total, stăpînul casei în care locuiesc și mahalaua (*ibidem*, f. 900—911).

⁸ Și aici băjenarii sînt dați nu pe familii, ci pe persoane: bărbați, femei, băieți, fete, frați și surori, nevîrstnici și total. Împărțind la cinci — numărul mediu al unei familii de la țară —, se ajunge la acest număr de familii (*ibidem*, f. 912—931).

Plătărești 89, Piteasca 65, Găneasa 39, total 861 de inși; plasa Dîmboviței de sus: Afumați 221, Tunari 26, Fundeni 45, Brănești 131, total 423 de inși. Plasa Sabarului de sus: Dragomirești 43, Ciorogîrla 11, Chiajna 32, Dudu 7, Odăi 23, Tînganu 208, Buteni 20, total 344 de inși; plasa Sabarului de jos: Vărăști 142, Valea Dragului 42, Gruiu 19, Orești 91, Odaia Vlădichii 13, Jilava 15, total 322 de inși; Plasa Mostiștii: Gostilele 204, Fundulea 258, total 462; Plasa Gherghiței de jos: Gherghița 5; Plasa Obilești: Ileana 170, Pirlita 79 Codreni 79, Cioran 28, total 356 de inși; Plasa Olteniței: Chirnoși 239, Luica 95, Oltenița 7, Ulmeni 128, Spanțov 40, Căscioare 40, total 549 de inși; Plasa Ciocănești: Ciocănești 332, Fundu 383, Caraasan 271, Mănăstirea 219, total 1 205 inși. Total general 4 527 inși.

La 15 aprilie, Nenovici înainta Divanului alte două catagrafii, și anume pentru județele Ialomița¹ și Buzău². Aceste catagrafii nu au totaluri, ba la unele sate nu se dau nici membrii de familie, ceea ce arată, așa cum afirma și Nenovici, că ele nu erau complete, băjenarii temîndu-se să se înscrie de frica impunerii lor la dări. În județul Ialomița, Nenovici a găsit circa 90 de familii cu 397 de inși, care locuiau în satele: Ūrziceni (61), Țăndărei (75), Indrișești (114), Dilga (30), Carabenu (65), Pisculești (24), Slobozia Ceacu (140), Tonea (18).

În orașul Buzău locuiau 142 de inși, la care se adaugă 174 la Făurei și 62 la Scorțaru³, adică în total circa 140 de familii.

Ultimele trei catagrafii pentru județele Vlașca, Teleorman și Olt trimise Divanului de către Nenovici la 29 aprilie 1831 sînt și mai puțin complete. Astfel, pentru județul Olt⁴ se dau numai două sate din plasa Călmățuiului, și anume: Caravaneți (25 de familii cu 114 inși) și Crăceni (2 familii cu 9 inși).

În județul Vlașca se cuprind în catagrafia lui Nenovici 168 de familii, și anume 76 la Giurgiu, 37 la Oinac, 50 la Slobozia, 12 la Frasinu și 2 la Guruieni⁵. În sfîrșit, pentru județul Teleorman⁶ se dau 54 de familii locuind în satele Licurici (20), Pielea (1), Spătărei (18), Mărzănești (6), Calomfirești (7) și Icoana (2). Cîteva dintre aceste familii sînt ale unor voluntari.

Documentele existente arată de asemenea că statisticile făcute de Nenovici sau de trimișii lui în aceste ultime județe nu erau complete. Astfel, în județul Teleorman nu s-au trecut bulgarii veniți în această vreme în satul Mavrodin, dintre care unii se plîngeau la 16 mai 1831 de abuzurile zapciilor⁷. La fel în jud. Olt nu sînt trecuți băjenarii de la Brebeni și nici cei din satul Odaia⁸, unde, de altfel, în iunie, avem și așezări ulterioare⁹. Reamintim apoi că Nenovici n-a înregistrat pe băjenarii români din Ialomița. Or, numai pe moșiile Jigălia și Dudești se aflau 227 de familii în satele: Mîrleanu, Cochileni, Oltina și în Ostrovul Musait¹⁰. N-au fost înregistrați nici cei plecați în zilele catagrafiei

¹ *Ibidem*, f. 940—942.

² *Ibidem*, f. 943—945.

³ Comuna aparținea de fapt județului Brăila, așa cum o găsim mai tîrziu. Dacă în aprilie 1831 nu a ținut de jud. Buzău, atunci cei 62 de inși trebuie scăzuți din totalul de 698.

⁴ Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162/1830, f. 960.

⁵ *Ibidem*, f. 956—957.

⁶ *Ibidem*, f. 958—959.

⁷ *Ibidem*, f. 999 și 1 045.

⁸ *Ibidem*, f. 1 001 și 1 053—1 055.

⁹ Ispravnicul județului, Ioniță Cătuneanu, voia să atragă băjenarii de pe malul drept al Dunării, ceea ce și reușește. Numărul lor e însă mic (*ibidem*, f. 1 046—1 048 și 1 060). Și la Giurgiu se aflau alții (*ibidem*, f. 1 011—1 012).

¹⁰ *Ibidem*, f. 997—998.

în alte sate¹. Alții, în sfârșit, s-au mutat în primele săptămâni sau luni după alcătuirea catagrafiei. Astfel, chiar la 30 aprilie, cinci familii de băjenari din Buzău se mutau la Rîmnicu-Sărat², iar alte zece familii plecau la Giurgiu³, sau chiar peste Dunăre⁴, ultimele treceri, care au durat pînă în 1834, fiind arătate mai sus. De aceea catagrafiile lui Nenovici, cu rezervele făcute și cu excepția județelor Ialomița, Teleorman și Olt, unde sînt total incomplete, nu au valoare decît pentru lunile în care au fost executate. Ele înregistrează însă, măcar incomplet, răspîndirea și prezența băjenarilor într-un anumit moment — primăvara anului 1831 — și aceasta este importanța lor. Faptul că celor înregistrați li se dădeau în iunie «biletele» cerute Divanului de către Nenovici, bilete care atestau posesorului calitatea de băjenar scutit total de dări pe trei ani cu începere de la 1 ianuarie 1831 și cu plata pe jumătate pe următorii șapte ani⁵, a frînat într-o anumită măsură năzuința multora de a se reîntoarce peste Dunăre.

Catagrafia lui Kiselef. Recensămîntul ordonat de Kiselef și care era terminat în septembrie 1831 a înregistrat și pe băjenari, găsind în total 5 249 de familii. Iată cifrele care se indică pe județe la această rubrică, pe număr de familii: Ilfov 1 077, Rîmnicu-Sărat 117, Brăila 1 294, Buzău 96, Săcuieni 8, Prahova 201, Ialomița 205, Dîmbovița —, Vlașca 151, Teleorman 169, Muscel⁶ —, Argeș 4, Olt 424, Romanși 411, Vîlcea 1, Dolj 405, Gorj —, Mehedinți 145, orașul București 541.

Acest recensămînt sau catagrafie fiscală poate fi socotit, pentru cele mai multe județe ale țării, drept o lucrare completă, cu toate inevitabilele sustrageri de la înregistrare. Desigur, aici nu s-a făcut deosebire între băjenarii bulgari, români, greci sau sirbi. Cele 5 249 de familii, adică aproximativ 26 000 de băjenari, pot fi luați, cu foarte mici excepții, ca o cifră reală⁷, existentă în toamna anului 1831. Aceasta înseamnă că față de statistica lui Nenovici numărul băjenarilor crescuse la București cu încă 1 000 de inși în intervalul aprilie—septembrie 1831 și cu 800 pentru județul Ilfov. O comparație a cifrelor ne-ar îndemna să credem că în același interval numărul băjenarilor ar fi crescut de două ori și jumătate în Ialomița (de la 80 de familii la 205), ceea ce nu poate fi adevărat. Această nepotrivire de cifre se explică numai prin faptul că statistica lui Nenovici pentru acest județ nu era completă, ca și prin aceea că el nu înregistrase pe băjenarii români. Tot atît de inexplicabilă ar părea creșterea pentru județul Olt (de la 27 de familii la 424), dacă n-am ține seama de aceleași împrejurări. Pentru aceste județe trebuie să socotim ca valabile cifrele catagrafiei fiscale în tot cursul anului 1831 și nu numai pentru toamna aceluiași an.

¹ Vezi plîngerea unui băjenar din Fundulea-Ilfov, care n-a fost înregistrat deoarece «cînd acolo m-am aflat lăcuind, cînd prin alte părți unde puteam îmi înlesni agonisita hrană...» (*ibidem*, f. 1 025—1 026).

² *Ibidem*, f. 970—971 și 973.

³ *Ibidem*, f. 972, 974, 976 și 993.

⁴ *Ibidem*, f. 1 003.

⁵ Pentru textul biletelor și tipărirea lor, vezi același dosar al *Vistieriei*, f. 1 035. Textul era scris în limba română și bulgară.

⁶ La finele lunii iulie 1830 se aflau totuși aici «lude 20 băjenari» veniți din Oltenia. Aceștia au scăpat probabil celor ce au alcătuit catagrafia sau au venit în județ după ce trecuse înregistrarea. Vezi Arh. st. Buc., *Adm. vechi*, dos. 3 756/1830, f. 1.

⁷ Și Bois le Comte, în raportul său din 1834, dă o cifră extrem de apropiată de aceea a lui Kiselef, și anume 5 179 de familii, ceea ce înseamnă circa 25 900 de inși. *Hurmuzaki*, XVII, p. 336.

Catagrafiile Vistieriei. Aşa cum am văzut mai sus, în cursul anilor 1832, 1833 şi 1834 s-au petrecut o serie întreagă de reîntoarceri peste Dunăre ale unor băjenari români şi bulgari, ca şi fuga unor pămînteni. În acelaşi timp au mai sosit şi băjenari noi, dar numărul lor a fost relativ redus¹. Care este numărul băjenarilor care au trecut peste Dunăre şi cîţi au rămas în Ţara-Românească pînă în toamna anului 1833? La aceste întrebări, oricare ar fi cifrele de care ar trebui să ţinem seamă, calculele Vistieriei rămîn totuşi cele mai apropiate de adevăr. Din fericire, în acest sens s-au păstrat unele cifre. Arătăm mai sus că la începutul lunii august Kiselef a cerut Vorniciei dinlăuntru aceste date. Din ele rezultă, la 17 august 1833, că de la 1 mai 1828 au trecut în Ţara Românească 5 848 de familii² de băjenari, dintre care 1 796 se reîntorseseră. După aceste calcule urma ca la 17 august cifra celor rămaşi să fie de 4 052. Kiselef era însă înştiinţat că la aceeaşi dată se mai aflau doar 3 872 de familii. De bună seamă, diferenţa de 180 de familii reprezenta numărul celor morţi, fugiţi, neînregistraţi etc.

În 1834, împlinindu-se cei trei ani de scutire totală, Vistieria a trecut la alcătuirea unei catagrafii speciale a băjenarilor care, cu începere de la 1 ianuarie acelaşi an, urmau să plătească dările pe jumătate. Aceste catagrafii, alcătuite pe judeţe, ne arată numărul de băjenari rămaşi în ţară după această dată. Pentru judeţul Ilfov posedăm două catagrafii. Cea dintîi a fost trimisă Vorniciei la 8 martie 1834 şi din ea rezultă că la această dată se aflau aici 889 de familii de băjenari cu 3 858 de inşi³. Cea de-a doua, trimisă la 17 aprilie 1834, are două părţi, şi anume: prima parte în care se dă numărul celor care nu mai plăteau dări din diferite cauze (se întorseseră peste Dunăre, se mutaseră în alte sate, erau în vîrstă înaintată sau femei văduve), iar alţii muriseră între timp. Totalul lor se ridică la 388 de capi de familie. A doua parte cuprinde pe cei ce urmau să plătească dările pe jumătate, în total 917 familii. Toate aceste catagrafii arată numele capilor de familie, locul de unde au venit (de peste Dunăre) şi meseria ce o au⁴. După cum se vede, diferenţele dintre cele două catagrafii sînt neînsemnate. Cifra totală din cea de-a doua este mai mare doar cu 28 de familii (917 faţă de 889), pentru cele 38 de aşezări omeneşti în care se stabiliseră băjenarii în jud. Ilfov. De astă dată au fost trecuţi toţi băjenarii — indiferent dacă erau bulgari sau români — veniţi de peste Dunăre sau chiar din Transilvania. Numărul acestora din urmă este însă foarte mic (22 de familii). Mai mare ceva este numărul românilor veniţi de peste Dunăre. Imensa majoritate o formează aici băjenarii bulgari.

Din nefericire, nu toate catagrafiile trimise Vistieriei de către ocîrmuirile judeţelor au fost alcătuite cu grijă. Unele sînt incomplete, altele parţiale, revenindu-se apoi cu corectări, adaosuri sau scăderi. Totuşi, ele formează în bună

¹ Pentru cele 55 de familii venite în jud. Ialomiţa în 1832, vezi mai jos p. 115. Pentru alte familii, venite în 1833, vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 5 740/1834, f. 236 şi 1 079.

² Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 3 201/1831, f. 1 092—1 095. După catagrafia din 1831, numărul băjenarilor era însă de 5 249, ceea ce înseamnă că 599 de familii trecuseră în ţară după executarea acestui recensămint. Astfel de treceri sînt constatate şi documentar. Vezi Arh. st. Buc., dos. 3 201/1831, f. 21, 754 şi 1 154; dos. 3 178/1831, f. 594; dos. 5 725/1834, f. 178—179 ş.a.

³ Această catagrafie a fost publicată de Romanski, *op. cit.*, p. 405—443.

⁴ Catagrafia din aprilie 1834 este inedită. Vezi Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 5 725/1834, f. 122—148.

parte un ghid pentru cunoașterea numărului familiilor de băjenari care s-au întors peste Dunăre.

Catagrafile din 1834 arată că, așa cum se sublinia mai sus, nu absolut toate cifrele date pe familii și județe din statistica lui Kiselef sînt exacte. Dacă luăm, de pildă, jud. Ialomița, constatăm că numărul de familii (205) dat de Kiselef în 1831 este greșit. Astfel, în 1834 ocîrmuirea aceluiași județ trimitea la București patru catagrafii, și anume: una pentru băjenarii înscrși în statistica lui Kiselef din 1831 și existenți și acum (1834) (care cuprinde 156 de familii repartizate în 14 așezări omenesti¹) și o a doua care cuprinde 55 de familii trecute la nord de Dunăre tîrziu, în 1832, și așezate în cinci localități². A treia catagrafie cuprinde 141 de familii, care fuseseră înregistrate în statistica lui Kiselef, dar care acum, în 1834, nu mai existau³. În marea lor majoritate, acestea se reîntorseseră pe malul drept al Dunării. Puțini fugiseră în alte sate sau muriseră de holeră. În sfîrșit, se adaugă o a patra listă de opt patentari din Călărași, existenți și în catagrafia lui Kiselef⁴. De aici rezultă că ocîrmuirea județului Ialomița înregistrase în 1831 nu 205 familii (cifra din statistica lui Kiselef), ci 305, dintre care 156 plus 8 existau încă în 1834, iar alți 141 nu se mai aflau.

În schimb, pentru județul Dolj, cifra dată de Kiselef (405 familii) este reală. Aici se dă întîi o catagrafie de cele 286 de familii înscrise în 1831 și existente în 1834, la care se adaugă o a doua, cuprinzînd alte 125 de familii (reîntorși, morți, mutați în satele aceluiași județ, la Craiova sau în alte județe), adică un total de 411 familii, cifră aproape egală cu aceea din 1831⁵. La fel, la Rimnicu-Sărat cifrele corespund. Situația celor 117 familii din statistica lui Kiselef era acum următoarea: 52 de familii existente (32 la Focșani, 16 la Rimnic etc.), iar 65 lipseau (48 de familii din Voitin⁶ plecaseră în Turcia, alții în alte locuri, morți etc.). O cifră oarecum apropiată se dă și pentru județul Romanai: 405 în 1831 și 349 în 1834⁷. Alte județe, ca Olt, Vlașca ș.a., nu fac catagrafii speciale, ci arată doar modificările survenite în ultimii trei ani (mutați dintr-un sat într-altul, fugiți, veniți din alte părți, reîntorși, peste Dunăre ș.a.)⁸.

Deoarece spațiul nu permite să intrăm și în alte considerații asupra catagrafiilor din 1834, ne mulțumim să dăm rezultatul final al aceluiași catagrafii. Astfel, la 5 noiembrie 1834, Vistieria comunica domnitorului Ghica că, după ultimele catagrafii speciale pentru băjenari, urmau să plătească darea capitației (pe jumătate) 2 970 de familii ce se aflau în țară la 1 ianuarie același an. Intervenind însă pașa Rusciukului, mai trecuseră Dunărea alte peste 300 de familii. Așadar, dacă pînă în august 1833 se întorseseră 1 796 de familii, de la această dată și pînă în noiembrie 1834 mai plecaseră și altele. În fine, Vistieria afirma că în noiembrie 1834, cînd s-au oprit plecările, au rămas în Țara Românească circa 2 670 de familii țărănești. La acest număr se reduc deci familiile țărănești

¹ *Ibidem*, f. 168—172.

² *Ibidem*, f. 178—179.

³ *Ibidem*, f. 181.

⁴ *Ibidem*, f. 180.

⁵ *Ibidem*, f. 93—119.

⁶ *Ibidem*, f. 47 și 49—50.

⁷ *Ibidem*, f. 62—66.

⁸ *Ibidem*, f. 186—187 și 189—190.

care au rămas aici din timpul războiului 1828—1829 și îndată după aceea. Aceste cifre — 5 848 de familii de băjenari intrate în Țara Românească și 2 670 familii țărănești rămase — aduc importante precizări în cifrele cu totul generale din cunoscutul raport al lui Kiselef, care arăta că sosiseră la noi 6 283 de familii, din care 2 042 s-au reîntors peste Dunăre, rămânând aici 4 241¹. Nu discutăm situația din Moldova, dar probabil că diferența dintre 6 283 și 5 848 reprezintă pe băjenarii trecuți în Moldova. Fapt este că Kiselef nu arată la ce an se referă respectivele cifre. Nu insistăm nici asupra acestei chestiuni, deoarece situația devine extrem de clară doar peste trei ani, în 1838, pentru întreaga problemă a emigrărilor, așa cum se va arăta mai jos.

Înainte de a expune situația care rezultă din acest important document demografic, trebuie să tragem câteva concluzii asupra celor expuse pînă acum.

Prima etapă a emigrației cuprinde anii 1828—1829 și ea se referă la bulgarii și românii care au trecut în acești ani la nord de Dunăre. O mică parte a acestora este constituită de românii și bulgarii care au fost luați de turci din satele românești de pe malul stîng al fluviului și trecuți fără voia lor dincolo, înainte de intrarea în Țara Românească a armatelor rusești. O dată cu sosirea acestor armate și cu trecerea lor la sud de Dunăre, aproape toți aceștia s-au reîntors. O dată cu ei au trecut la nord de fluviu, de bunăvoie, cu ajutorul sau din ordinul armatelor rusești, mulți alți bulgari și români. Cele mai numeroase treceri au fost în Oltenia și în județele Ilfov și Ialomița. Cei mai mulți băjenari români erau vechi fugari, trecuți anterior la sud de Dunăre și așezați în satele din imediata ei apropiere. De altfel, imensa majoritate a băjenarilor ce au venit în țară în anii 1828 și 1829 nu se depărtează prea mult de malul său stîng. În mare parte, aceste treceri nu au avut un caracter organizat, în sensul că băjenarii n-au trecut doar prin cîteva puncte fixe, neîntocmindu-se pentru ei decît «catastife» parțiale, de cele mai multe ori fără a arăta numărul tuturor membrilor din familie și al vitelor cu care aceștia veneau.

A doua etapă a emigrației are loc în 1830 și în anii următori, apogeul ei fiind primăvara și vara acestui an. În general, emigrarea are acum un caracter organizat, ea fiind, pe de o parte, dirijată de comandamentul rusesc, pe de alta de Kiselef. Principalele treceri s-au făcut pe la cele trei carantine amintite, unde s-au înregistrat în mod amănunțit familiile și vitele băjenarilor. Se cunosc în general și primele orașe, sate și moșii în care s-au așezat provizoriu noii veniți. Cea mai mare parte a emigranților din această etapă sînt bulgari și ei provin din interiorul țării, mai precis din partea de răsărit a Bulgariei. Numărul grecilor de pe țărmul Mării Negre este foarte redus. Tot mic este acum și numărul românilor de pe malul drept al Dunării. Emigrarea scade mult în 1831 și 1832, fiind apoi incidentală. Toți băjenarii ce vin din răsăritul Bulgariei și în special din Sliven, Iambol, Karnobat, Aitos, Kotel ș.a., cu excepția celor ce trec în Moldova și Basarabia, se așează în Muntenia, nici unul netrecînd în Oltenia. De aici se vede ușor că emigrația din Oltenia și județul Olt provine din satele de pe marginea Dunării, de la Vidin la Nicopole sau din hinterlandul apropiat. Cea din Muntenia provine, în general, din interiorul Bulgariei (regiunea de răsărit), precum și din satele de pe malul drept al Dunării, în special de lingă Ruse, Turtucaia, Silistra sau hinterlandul apropiat.

¹ A. Papadopol Calimachi, *Generalul Pavel Kisseleff în Moldova și Țara Românească, 1828—1834, după documente rusești*, București, 1887, p. 65—66.

Băjenarii bulgari se stabilesc în primul rînd în orașele și satele românești în care se aflau așezări similare mai vechi și, pe cît posibil, din acele locuri din care veneau și ei. Astfel, satul Brebeni are băjenari din aceeași regiune Kozlo-
dui-Rahova, veniți în 1825 și 1828. De asemenea, satele din jud. Olt, ca Spătărei,
Păru-Rătund, Rădoești și Calomfirești, au așezări din 1810 și 1829, după cum
satele Valea Dragului, Brănești, Vărăști, Dudești, Afumați, Fundulea, Mănăs-
tirea, Spantov, Herești, Chiajna, Fundu au așezări din vremea celor două
războaie din 1806—1812 și 1828—1829. Situații similare sînt în județul Ialo-
mița, la Ciocănești, sau în multe sate din Dolj și Romanți.

Emigrația orășenească încearcă să-și refacă așezările din patrie, băjenarii
stabilindu-se cu toții la un loc: slivnenii la Bereasa, șiștovenii la Zimnicea și
Mavrodin etc. Nu ne ocupăm aici de înființarea orașului Alexandria¹.

În sfîrșit, *emigrările din 1828—1829 au mai mult un caracter rural, iar
cele din 1830 un pronunțat caracter orășenesc.*

Dacă ciocnirile dintre interesele de clasă și cauzele reîntoarcerilor băje-
narilor reies clar din cele de mai sus, se cuvine să subliniem încă o dată că unele
dintre catagrafiile și datele statistice utilizate nu au valoare decît pentru o
anumită perioadă de timp. Trebuie să adăugăm că nici cifrele date de Kiselef
relativ la numărul băjenarilor care au plecat și al acelor care au rămas la noi
în țară nu se referă la rezultatul final al emigrației, ci la o dată anterioară.
Cifra care arată cîți băjenari țărani au rămas în țară din emigrația legată de
războiul ruso-turc din 1828—1829 este cea dată de Vistieria Țării Românești
în noiembrie 1834, adică 2 670 de familii.

În sfîrșit, cei ce adună cifrele date de documentele emigrației din anii
1806—1812 sau din cele anterioare cu cele de la 1828—1830, pentru a afla
la cît se ridica numărul total al bulgarilor din Țara Românească spre 1840 se
înșală dacă nu țin seama de două elemente, și anume de procesul de asimilare
firească și de faptul că și în 1812, dar mai ales în 1828—1829, mulți băjenari
au fost români. Situația reală ne-o arată catagrafia generală din 1838, cînd
bulgarii nu s-au ferit de înregistrare, ci, dimpotrivă, s-au înscris ca « sîrbi »,
deoarece acum situația lor fiscală era cu totul clară.

Catagrafia din 1838. În catagrafia generală a Țării Românești se dă întreaga
populație pe județe, plase, orașe și sate, arătîndu-se și naționalitatea locui-
torilor: români, « sîrbi » (în care se cuprind bulgarii și sîrbii, cei dinții formînd
însă imensa majoritate), greci, evrei, țigani și alții. Din această catagrafie
s-au dat în anexa acestui studiu așezările de « sîrbi » pe județe, plăși și orașe,
notîndu-se și numele satelor numai acolo unde s-au găsit cinci sau mai multe
familii venite în țară în diferite vremuri. Bineînțeles, cele mai multe din aceste
așezări datează de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea
adică din timpul războaielor ruso-turce, și mai ales după cele din 1806—1812
și 1828—1829. Fără îndoială, mulți dintre bulgarii așezați la noi înaintea tuturor
acestor războaie, și în special acolo unde nu au format grupuri mai mari, se
românizaseră pînă la această dată.

¹ Antonian Nour, *Istoricul orașului Alexandria*, Alexandria, 1927; Constantin
N. Velichi, *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, p. 25.

Catagrafia din 1838 ne arată cifra reală a tuturor «sîrbilor» din Țara Românească: 11 756 de familii¹. Ținînd seama că lipsesc unele date, cum ar fi de pildă, cele pentru jud. Ialomița, putem socoti un total de 12 000 de familii, corectînd astfel cifrele cu totul exagerate apărute în unele lucrări străine². Este de remarcat că o bună parte din aceste familii s-au strîns la orașe: București 1 600, Ploiești 475, Craiova 422, Brăila 420, Giurgiu 318, Pitești 254, Buzău 249, Ruși de Vede 231, Zimnicea 179, Caracal 127, Alexandria 114, Focșani 63, Rîmniceu-Sărat 58 ș.a. Trebuie să ținem seama apoi că unele cifre mari pentru județe ca Prahova (645) sau Brăila (420) se datoresc tocmai așezărilor din orașe (Ploiești 473 și Brăila 420). Tendința așezării la orașe este puternic marcată pentru acest ultim județ, unde, din cele 215 familii venite după 1829 și așezate în opt sate ale județului, rămăseseră 117 în 1834 și numai opt familii în 1838.

Pe județe, cele mai multe familii se constată în Ilfov (cu București) (3 895), Teleorman (1 392), Dolj (1 345), Vlașca (885), Romanați (719), Prahova (645) și Olt (552), celelalte județe avînd așezări mai puține.

O altă caracteristică a așezărilor bulgare este gruparea lor în cîteva sate ale unei plăși unde locuiesc într-un număr mai mare și în același timp risipirea lor prin diferitele sate ale aceleiași plăși, unde se stabilesc în număr de 1—5 familii. De exemplu: în județul Dolj, plasa Balta se aflau 365 de familii. Un număr de 342 familii se grupează în trei sate: Băilești (169), Poiana (140) și Măceșul de Jos (33). În același timp însă, 23 de familii se răspîndesc în alte 12 sate ale plășii (cîte 1—4 familii în fiecare sat), ocupîndu-se cu cultura legumelor și zarzavaturilor. Situații asemănătoare găsim nu numai în județul Dolj, ci în toate județele țării, cu unele rezerve pentru județul Ilfov. Aceasta se vede și din anexa nr. 2, în care se găsesc plase cu 10—20 de familii, fără a se indica însă nici un sat, deoarece nicăieri numărul lor nu este de cel puțin 5 familii, ci de obicei de 1—4. Orașele, exceptînd pe cele mai mari, unde erau numeroși negustori și meseriași, au și ele «mahalale sîrbești», locuitorii acestora ocupîndu-se cu grădinăria.

Bineînțeles, în sînul acestor așezări bulgare stratificarea pe bază de avere a continuat să se adîncească, mai rapid la orașe și mai lent la sate. După 1840, cînd situația privilegiată acordată «băjenarilor» încetase, țărani bulgari au avut aceeași soartă ca și cei români. În schimb, mulți dintre cei așezați la orașe s-au ridicat repede, sporînd numărul meseriașilor și negustorilor și contribuînd și ei la dezvoltarea economică a țării. Bulgarii din Țara Românească au format elementul motor al mișcărilor revoluționare de la Brăila din 1841—1843. Ei au participat și la revoluția din 1848, acționînd după interesele lor de clasă. Meseriași și negustorii, mai ales cei mijlocii, ca și țărani, s-au ridicat în apărarea acesteia, pe cînd arendașii sau marii negustori (mai ales la Brăila, unde mulți erau supuși străini) s-au situat pe o poziție reacționară. În același timp, emigrația orășenească a avut o contribuție esențială la mișcarea cultural-politică a renașterii bulgare.

¹ Datele din catagrafia de la 1838 mi-au fost oferite de Ion Donat și G. Retegan, din lucrarea lor ce se află sub tipar: *Situația economică și socială a Țării Românești în anul 1838*.

² V. I. S. Kiselskov, *op. cit.*, p. 72.

Perilipsis de toată suma grecilor i bulgarilor cum și toate vitele lor ce au trecut pă la această schelă Călărași de la mai 16 și pînă la 26 august [1830].

Zina în care s-au pornit	Nr. cîntărilor că s-au primit de la cinovnici		Familii	Suflete	Capete de vite
mai	Nr.				
20	1	S-au priimit de logofătul Ștefan Vlădescu și s-au dat lui Ilie zapciu de streini din plasa Lichireștilor a-i duce la București	10	28	11
26	2	S-au dat în primirea lui Petrache zapciu de streini ot tam de a-i duce la București	6	9	7
27	3	S-au dat Dicului, ceașului de Ilfov ca să-i ducă la București	6	28	16
29	4	I pac ceașului Dicului de Ilfov ce i-au dat lui Gheorghe cinovnicu K. K. Irimiți Caracaș ca să-și așeze pe moșia dumneai din sud Ilfov	10	37	2
30	5	S-au dat lui Iancu Pitișteanu, zapciu de streini ot plasa Girbovilor, ca să-i așeze la București	35	163	59
31	6	S-au dat Mitului, zapciului de streini ot plasa Lichireștilor, și el i-au teslimatisit lui Dumitru cinovnicu ca să-i așeze la București	12	71	6
iunie					
3	7	S-au dat lui ceaș Iane ot Ilfov ca să-i așeze la București	19	88	38
6	8	S-au dat i pac lui ca să-i așeze la București	24	105	20
9	9	S-au dat lui Dumitru cinovnicul plășii Lichireștilor ca să-i așeze la București	85	480	490
10	10	S-au dat lui Dobrică și Răducanu Ceașăste ca să-i așeze la orașu Ploești	29	128	58
13	11	S-au dat lui Dumitrache cinovnicu ot plasa Lichireștilor ca să-i așeze la orașu Ploești	16	83	81
24	12	S-au dat lui Tudor sin Stroe ot Gherghița ca să-i așeze la București	2	12	—
25	13	S-au dat lui Dumitrache cinovnicu ot plasa Lichireștilor ca să-i așeze la satul Vărești sud Ilfov ..	4	11	11
iulie					
12	14	S-au dat i pac lui ca să-i ducă la Ploești	37	183	152
—	15	S-au dat lui Dobrică Ceașăscu ot Călărași ca să-i așeze la Ploești	5	35	17
—	16	S-au dat i pac lui ca să-i ducă la București	2	10	—
—	17	S-au dat lui căpitan Gheorghe ot Călărași ca să-i așeze la Ploești	2	13	57
avgust					
7	18	S-au dat lui Gheorghe sluger dă streini ot satul Drăgoești din sud Ilfov ca să-i așeze la București ..	5	28	19
5	19	S-au dat lui Ioan ot Valea Ciuti, vechilu lui Mihai al Nițului neamul, ca să-i așeze la Afumați	9	29	19
14	20	S-au dat lui Voicu vechilu lui Anghel Țițicu, neamul din satul Macovei, Buzău, ca să-i ducă la Ploești ..	5	25	9
Toată suma			323	1666 (1566)	1072

(ss) Nicolae Slăniceanu

Arh. st. Buc. Vistieria, dos. 162, f. 472.

(ss) Ilie postelnicel

Arh. st. Buc., *Vistieria*, dos. 162, f. 481.

Perilipsis de toate familiile de bulgari ce au trecut p  la schela Br ilii  i p  unde s-au dus de la 7 maiu  i p n  la 27 avgust 1830

Luna		Familii	Suflete	Vite
Mai	Aceste familii au venit de la 7 Maiu p�n� la �ntiiu avgust �i s-au dus la Galați f�r d� cinovnic	29	129	89
	Aceste familii au venit de la 21 iunie până la �ntiiu avgust �i s-au dus la Burlat singure.....	16	80	120
	Aceste familii au venit de la 28 iunie până la întii avgust �i s-au dus la Tecuci în �inutul Moldavii f�rd� cinovnic....	16	69	136
	Aceste familii au venit de la 21 maiu p�n� la 5 avgust �i s-au dus la Bucure�ti singure	40	145	113
Iunie	Aceste familii au venit de la iuni �ntiiu p�n� la 10 �i s-au dus singure la Buzău	36	168	18
	Aceste familii au venit de la 5 iunie până la 5 avgust �i s-au dus la Focșani singure	33	154	359
	Aceste familii au venit de la 10 iunie până la 28 iulie �i s-au dus la moșia Luciu a dumnealui vel postelnic Filip Len�u singure f�rd� cinovnici	22	108	183
	Aceste familii au venit de la 17 iunie până la 20 �i i-am trimis cu cinovnic dumnealui coconului B�rbucic� �tirbei la moșia dumnealui Poiana Lungă din sud Dimbovița	38	174	258
	Aceste familii au rămas în Brăila sosind, iar p� urmă s-au r�spindit dintr-însele	566	2282	2127
	Aceste familii au trecut la Focșani f�rd� cinovnic.....	3	7	—
		799	3316	3403
	Să adaogă încă familii 53 ce au venit de la Galați.....	(852)		

(ss) Ștefan Dimboviceanu

Arh. st. Buc., Visteria, dos. 162, f. 483

ANEXA Nr. 2

« S rbii » din  ara Românească după catagrafia din 1838.

Județul �i numărul total al popula�iei (familii)	Cuprin�i în catagrafie ca « s�rbi » (familii)		Județul �i numărul total al popula�iei (familii)	Cuprin�i în catagrafie ca « s�rbi » (familii)	
	Plasa sau orașul	Satele cu 5 sau mai multe familii		Plasa sau orașul	Satele cu 5 sau mai multe familii
1	2	3	1	2	3
Dolj 27 366	Craiova 422 Plasa Amaradia 11 Plasa Balta 365 Plasa C�mpul 270	B�ile�ti 169 Măceșu de jos 33 Poiana 140 B�rca 5 Peri�orul-bucov��ul 28		Plasa Dumbrava Plasa Gilort 26	Peri�orul-T�rnava 37 Portărești 19 Segarcea 5 Urzicuța de jos 152 material pierdut Răcari 15

113

1	2	3	1	2	3
Prahova 14 048	Plasa Vedea	4			Calomfirești 56
	Ploiești	473			Conțeasca 20
	Plasa Cimpul	101			Frumoasa 50
	Plasa Filipești	9			Găuriciu 137
	Prahova (plai)	4			Icoana 15
	Plasa Tîrșor	52	Zalhanaua	45	Mitropolia 80
	Văleni	3			Odaia Hagii
	Bucov	2			Hristii 26
	Mizil	11			Pietroșani 31
	Pl. Cimpu	4			Seaca 7
Săcueni 22 231	Plaiul despre Buzău	21	Tisău	16	Spătărei 29
	Plasa Podgoria	17			Țigănești 5
	Teleajen (plai)	7	Crasna (schit)	6	Țințăreni 9
	Pl. Tohani	5			Zîmnicelele 8
				Plasa Mijlocul	9 Slăvești 5
				Plasa Teleorman	2
				Plasa Tîrgul	291
					Atîrnați 32
					Biolița 10
					Broșteanca 6
Slam-Rîmnic 14 550	Focșani	63			Butculești 25
	Rm.-Sărat	58			Licurici 69
	Plasa Grădiștea				Măgureni 28
	Plasa Marginea de Jos				Mîrzănești 61
	Pl. Marginea de Sus	34			Păru rătund 20
			Adunații ot		Rădoești 18
			Olteni	6	Sîrbii ot
			Cotești	9	Sfințești 11
	Pl. Orașul	8	Voitinul	7	
	Plaiul Rîmnic	1			
Teleor-man 25 003	Plaiul Rîmnic de Jos	1			
	Plaiul Rîmnic de Sus	16			
	Mavrodinul	12			
	Ruși de vede	231			
	Zîmnicea	179			
	Alexandria	114			
	Plasa Cotmeana	21	Sîrbii Măgurii	16	
	Plasa Marginea	533	Brînceni	27	
				Vlașca 20 733	Giurgiu 318
				Plasa Balta	173
					Copaciu 48
					Epurești sirbi 73
				Plasa Cilniștea	25 Bănești 15
				Plasa Izvorul	77 Grosul 21
				Plasa Marginea	141 Gurneni 45
					Beiu de Jos 81
					Fîncota și 5
					Pîrjolea 5
					Malu Suseni 10
					Malu de Jos 17
					Malu sirbi 15
				Plasa Ogrezeni	151
					Găștești sirbi 43
					Sîrbii ot Udeni 37
					Sîrbii ot Puntea de Greci 66

ЭМИГРАЦИЯ НА СЕВЕР И ЮГ ПО ДУНАЮ В ПЕРИОД 1828—1834 ГГ.

(Резюме)

В первой половине XIX века экономическое, общественное и политическое положение Болгарии способствовало широкой эмиграции населения на север по Дунаю в румынские княжества и на юг России. Наиболее интенсивная эмиграция приходится на период русско-турецких войн 1806—1812 и 1828—1829 гг. Если эмиграции на юг России уже давно было посвящено несколько фундаментальных работ, то эмиграция в румынские княжества пока еще не стала предметом более детального изучения. Поэтому автор настоящего исследования, как и в предшествующих двух статьях, посвященных эмиграции сливненцев в Валахию в 1830 году, анализирует эмиграцию болгар периода русско-турецких войн 1828—1829 гг., придя к следующим выводам:

I. Эмиграция, вызванная войной 1828—1829 гг., охватывает период более 10 лет (1827—1837), который в свою очередь можно разделить на следующие этапы:

1. Эмиграция периода 1827—1829 гг., когда на север по Дунаю переселяются болгары и румыны, проживавшие в селах и городах, расположенных вблизи правого берега Дуная.

2. Эмиграция 1830—1831 гг. с ее наиболее интенсивным периодом — летом 1830 г., когда на север по Дунаю переселилось около 16.000 семей, выходцев, в большинстве случаев, из восточной Болгарии, из городов: Сливен, Котел, Карнобат, Айтос, Ямбол. Большая их часть перешла в Бессарабию и на юг России; некоторые же поселились в Валахии и Молдове.

3. Для эмиграции 1831—1837 гг. характерны изолированные случаи перехода на север по Дунаю, более же часты случаи возвращения на юг Дуная тех, кто покинул Болгарию в первые два периода. Последние приходится, в основном, на ноябрь 1834 г. за исключением отдельных семей, выходцев из Сливена.

II. Широко анализируется переселение на север и на юг по Дунаю в указанные три периода. При этом устанавливаются области и населенные пункты, откуда эмигрировали, а также места поселения эмигрантов. Как свидетельствуют документы, помимо эмиграции болгар на север по Дунаю, являющейся основным звеном эмиграции этого периода, известны многочисленные случаи возвращения семей румын, переселившихся несколько десятков лет тому назад на юг по Дунаю. Переходы совершались в той части Дуная, которая примыкала к областям Олтения и Добруджа. Позже некоторые семьи второй, а иногда и третий раз вновь переселились на юг по Дунаю.

III. Были изучены многочисленные регистры переписи беженцев, отмечены их недочеты и относительная или абсолютная их ценность, внесено ценные уточнения в совершенно общие цифры, данные Киселёвым. Затем приводятся цифровые данные относительно эмигрантов для различных административных центров по общей переписи населения Валахии 1838 г., документу, неоспоримо достоверному в статистическом плане, что в свою очередь помогло устранить ряд неточностей, имевшихся в ряде трудов, особенно в работах буржуазных историков.

IV. Наконец, показывается расселение эмигрантов и их концентрация вокруг определенных центров. Установление на основе достоверных источников периода, когда происходила эмиграция на север и юг по Дунаю, мест эмиграции и мест поселения эмигрантов во многом поможет исследователям-диалектологам и всем тем, кто посвятит себя изучению экономического и политического положения болгарских эмигрантов.

EMIGRATIONS AU NORD ET AU SUD DU DANUBE DURANT LA PÉRIODE 1828—1834

(Résumé)

La situation économique, sociale et politique de la Bulgarie durant la première moitié du XIXe siècle a entraîné une forte émigration de la population au nord du Danube, dans les Principautés Roumaines et le sud de la Russie. Les moments capitaux de cette émigration ont été rattachés aux guerres russo-turques de 1806—1812 et de 1828—1829. Si les é migrations dans le sud de la Russie ont fait l'objet, depuis longtemps, de plusieurs travaux fondamentaux, en revanche celles en Valachie n'ont pas encore donné lieu à des recherches détaillées. C'est pourquoi l'auteur, qui a déjà présenté dans deux articles spéciaux l'émigration survenue pendant

la guerre de 1806—1812 et celle des gens de Sliven en Valachie en 1830, s'occupe cette fois des émigrations causées par la guerre russo-turque de 1828—1829. Voici quelles sont ses conclusions:

I. Les émigrations se rattachant à aux événements de 1828—1829 couvrent une période de plus de dix années (1827—1837). On peut y distinguer différentes étapes:

1. L'émigration des années 1827—1829 durant lesquelles Bulgares et Roumains des villages et des villes du voisinage immédiat de la rive droite du Danube passent au nord du fleuve.

2. L'émigration des années 1830—1831, qui culmine à l'été 1830. Quelque 16.000 familles, provenant dans leur immense majorité de la Bulgarie, orientale, de centres comme les villes de Sliven, Kotel, Karnobat, Aitos, Iambol, franchirent le Danube durant cette période. La plupart d'entre elles passèrent en Bessarabie et dans le sud de la Russie; certaines s'établirent aussi en Valachie et en Moldavie.

3. L'émigration des années 1831—1837 enregistre des passages isolés au nord du Danube, mais surtout le retour au sud du fleuve de ceux qui avaient quitté la Bulgarie au cours des deux premières étapes. En général, les retours cessèrent en novembre 1834, à l'exception de quelques cas isolés, ceux surtout des gens de Sliven.

II. L'auteur analyse en détail les traversées au nord et au sud du Danube pendant les trois étapes considérées. Il détermine les régions et les localités d'où partirent les émigrants, ainsi que celles où ils s'établirent. Les documents prouvent que, en dehors de la population bulgare qui passa au nord du Danube — laquelle constitue l'émigration principale — de nombreuses familles roumains, qui s'étaient installées au sud du fleuve bien des années avant, s'en retournèrent alors dans leur pays d'origine. Ces passages s'effectuèrent surtout sur la portion du Danube qui baigne la rive de l'Oltenie et de la Dobroudja. Certaines de ces familles franchirent par la suite pour la seconde ou la troisième fois le fleuve en direction du sud.

III. L'article étudie aussi les nombreux registres des réfugiés et en montre les lacunes et la valeur relative ou absolue. Il apporte d'importants précisions aux chiffres d'un caractère tout à fait général fournis par Kisseleff. Il fournit ensuite pour diverses unités administratives, les chiffres relatifs aux émigrants tels qu'ils sont consignés dans le recensement général de la Valachie dressé en 1838, travail démographique d'une incontestable précision, corrigeant par là certaines exagérations que l'on trouve dans divers ouvrages, dans ceux surtout des historiens bourgeois.

IV. On montre enfin la dispersion, variable, des émigrants et leur groupement par centres différents.

La détermination, à l'aide de documents précis, de la période durant laquelle se produisèrent les émigrations au nord et au sud du Danube, des points de départ et d'arrivée, du nombre et de la dissémination des nouveaux-venus aidera considérablement dans les recherches de dialectologie, ainsi que dans celles portant sur l'activité économique et politique déployée par les émigrants de Bulgarie.